

konference

BEZPEČNÉ SOUŽITÍ

Terapie pachatelů domácího násilí
Brno, Česká Republika, 26. – 27. Zář 2005

OBSAH

PÉČE O NÁSILNÉ JEDINCE V RODINĚ (J.Voňková, K. Netík)	2
SOUČASNÁ PRÁVNÍ SITUACE V OBLASTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ (H. Langhansová)	9
PARTNERSTVÍM PROTI NÁSILÍ (B. Ille, H. Kraus)	14
SOCIÁLNÍ TRÉNINK PRO PACHATELE DOMÁCÍHO NÁSILÍ (J. Walther)	21
TERAPIE NÁSILNÝCH PARTNERŮ V POLSKU (D. Bozek)	26
MOTIVACE SYSTÉMU (W.Pontier)	32
STRATEGIE PRO INTERVENCI U NÁSILNÍKŮ (H. Sinclair)	36
HOLISTICKÝ PŘÍSTUP V PRÁCI S OHROŽENOU RODINOU (H. Bártová)	57

PÉČE O NÁSILNÉ JEDINCE V RODINĚ

Jiřina Voňková & Karel Netík, Česká Republika

Agresivní chování v rámci rodiny, zejména násilí mezi dospělými, představuje závažný problém s celospolečenskými následky. Narušuje základní funkce rodiny, přinejmenším emocionální atmosféru výchovy dětí a poskytuje dětem nevhodný vzor pro identifikaci. První systematické studie fenoménu domácího násilí se v zahraničí objevují na sklonku 70. let 20. století. Se zpožděním dvaceti let se celospolečenská diskuse nad problematikou domácího násilí otevřela i v ČR. V roce 2003 byl realizován Ministerstvem vnitra ČR „Modelový mezioborový projekt k vytvoření právního rámce a metodických postupů pro zavedení interdisciplinárních týmů, spojujících zdravotní, sociální, a policejní pomoc při odhalování a stíhání případů domácího násilí.

Ve výstupech tohoto projektu byl Ministerstvu zdravotnictví ČR a Ministerstvu spravedlnosti ČR uložen úkol „V rámci komplexní ochrany před domácím násilím vypracovat terapeutické programy pro pachatele domácího násilí a zajistit jejich realizaci v mimoprávní i trestněprávní oblasti.“

Zaměřená studie, která by shrnula příp. poznatky ze zkoumání či řešení problému domácího násilí v naší odborné literatuře dosud chybí. Výzkumné šetření „Péče o násilné jedince v rodině,“ který bylo realizováno týmem psychologů a lékařů a právníčkou orientovanou na trestní právo a kriminologii.

Pro účely šetření byla použita definice domácího násilí jako „chování užívané v intimním vztahu k udržení moci a ovládnutí jiné osoby, včetně fyzického a sexuálního násilí, verbálních útoků a emocionálního týrání.“ Roberts a Hansonová (2004, s. 48)

NÁSLEDKY DOMÁCÍHO NÁSILÍ A JEJICH IDENTIFIKACE

Pokud domácí násilí nekončí usmrcením jednoho z aktérů, převážně oběti, ale někdy též pachatele, bývají následky fyzického útoku dobře patrné v podobě různých tělesných zranění. Ta jsou zpravidla navenek dobře identifikovatelná, a to nejen lékařem. Jako následek

domácího násilí, bez ohledu na jeho formu, se může u oběti projevit i závažná psychická poruchovost, zejména posttraumatická stresová porucha, která vyžaduje odborné psychiatrické (psychoterapeutické) zacházení. Dlouhodobé týrání oběti, spojené s jejím ponižováním, má za následek nejen poruchy vztahu k sobě, snížené sebehodnocení a sebeúctu, obecně neadekvátní sebepojetí, nýbrž také narušení důvěry a tím i vztahů k ostatním lidem, zejména ke druhému pohlaví.

Méně známé jsou následky užívání násilí na jeho původce. Lze předpokládat, že – pokud nejde o jedince s dissociální poruchou osobnosti, event. agresora jako takového – selhání v partnerském vztahu snižuje obecně sebeúctu i u agresora, zvyšuje jeho nejistotu pokud jde o vlastní interpersonální dovednosti a upevňuje – následkem učení – sociálně deviantní vzorce jeho chování. Znalost příčin a následků agresivního chování je potřebná zejména z hlediska terapeutické či jiné intervence zaměřené na pachatele.

Poznání osobnosti pachatele domácího násilí je zatíženo prakticky stejným metodologickým problémem, jako poznání osobnosti pachatele trestné činnosti obecně. Většina kriminologických výzkumů zaměřených na zkoumání osobnosti pachatele nepřinesla očekávané výsledky. Např. trestní justice, alespoň ve Spojených státech, opírá svou klasifikaci pachatelů o odhad míry jejich nebezpečnosti a svůj zájem soustřeďuje zejména na kriminální kariéru, duševní poruchovost a zneužívání návykových látek.

Tvorbu diferencovaného systému zacházení s partnerskými agresory je vhodné založit na povaze problému – typu partnerského násilí a typu osobnosti pachatele. K tomuto účelu lze hypoteticky rozlišit tři základní typy partnerského násilí:

- osobnostně podmíněné násilí, tj. násilí pramenící zejména z osobnosti pachatele,
- situačně podmíněné násilí, tj. násilí vyrůstající z chronicky konfliktní situace mezi pachatelem a obětí a
- komunikací podmíněné násilí, tj. násilí pramenící z víceméně zafixovaných nevhodných komunikačních technik uplatňujících se ve vzájemné interakci partnerů.

K druhému typu lze nepochybně přiřadit případy tzv. afektivní agrese (Netík, 1998), mnohdy s fatálními následky, probíhající v konfliktu s obětí.

Důležitým předpokladem účinnosti programů zacházení s jakýmkoli, tedy i partnerským násilím, je jejich diferenciací podle typu osobnosti pachatele. K tvorbě

komplexního programu by bylo možno – po nutné modifikaci a ověření v našich podmínkách – využít např. Hambergerovu klasifikaci osobnosti pachatele. Ta rozlišuje typ:

- antisociální
- pasivně agresivní, závislý
- nepatologický

Zatímco k prvnímu typu lze pravděpodobně přiřadit zejména třetí druh domácího násilí (komunikačně podmíněný), pak k druhému spíše první druh (osobnostně podmíněný) a třetímu druhý (situačně podmíněný).

1. Pokud platí hypotéza o antisociálním jedinci jakožto pachateli zejména osobnostně podmíněného násilí, které bude velmi pravděpodobně překračovat hranice rodiny (obecný agresor), lze předpokládat, že efektivním způsobem zacházení bude program poskytovaný trestní justicí, tedy izolace (uvěznění). Rodina, v níž dominuje antisociální jedinec, se vzhledem k převážně infaustní predikci jeho budoucího chování – bez ohledu na to, zda s ním bude nějak zacházeno – jeví jako neperspektivní. Za optimální řešení problému lze považovat v takovém případě rozvod, příp. rozchod partnerů.
2. Pokud platí hypotéza o pasivně agresivním, závislém (příp. neurotickém) jedinci jakožto pachateli spíše situačně podmíněného násilí, které pravděpodobně nebude překračovat – alespoň ve své fyzické podobě – rámec rodiny, lze předpokládat, že efektivní způsob zacházení bude představovat vhodně zaměřená psychoterapie, příp. doplněná o techniky zvládání zloby (anger management).
3. Pokud platí hypotéza o nepatologickém jedinci jakožto pachateli zejména komunikačně podmíněného násilí, které velmi pravděpodobně nepřekračuje hranice rodiny, lze předpokládat, že efektivním způsobem zacházení bude interaktivní přístup ve formě např. rodinné terapie či společného poznání komunikačních poruch a nácviku komunikačních dovedností, včetně asertivity.

Návrh konkrétních terapeutických, výcvikových, příp. edukačních kroků (tedy konkrétní podoby programů) by měl následovat po empirickém ověření, příp. modifikaci výše zmíněných hypotéz.

Velmi krátká doba vyměřená pro aktuální studii (prakticky čtyři měsíce) neumožnila shromáždit dostatečné množství empirických dat o pachatelích domácího, resp. partnerského násilí. Autoři studie dosud shromáždili data o 38 osobách – pachatelích domácího násilí, přičemž pouze 22 z nich bylo pachateli partnerského násilí. velikost souboru neumožňuje generalizovat výsledky na populaci domácích agresorů.

Předpokladem řešení problému partnerského násilí je existence systému, který je schopen identifikovat rodinu, u níž se partnerské násilí vyskytuje a přijmout účinná opatření ke snížení rizika opakování násilí.

DIAGNOSTIKA DOMÁCIHO NÁSILÍ

V zahraničí vznikla řada screeningových nástrojů k identifikaci pachatelů domácího násilí. Zřejmě nejspolehlivějším ukazatelem sklonu k agresivnímu jednání jsou ověřitelné údaje o historii agresí v dosavadním životě zkoumané osoby

Psychologické techniky zaměřené na zjišťování agresivity jakožto osobnostního rysu (Hand test a většina dotazníkových technik, např. Index agresivity a hostility Busse a Durkeeové) zpravidla v individuální diagnostice, ale také při výzkumu selhávají. Důvodem je jednak průhlednost dotazníků (a častá tendence zkoumané osoby zastírat své negativní vlastnosti), jednak sporná validita projektivních technik. Sporný je též sám pojem agresivity (Netík, 1998).

Jako vhodnější se jeví zkoumat ty vlastnosti osobnosti, které sklon k agresivním reakcím vytvářejí. Jsou to na jedné straně snížená frustrační tolerance, poruchy seberegulace v zátěži, nadměrné vnitřní napětí, včetně sklonu toto napětí městnat a z toho vyplývající impulsivita, příp. explozivita a na druhé straně nedostatečné inhibice agresivních impulsů, tj. neschopnost empatie, soucitu, snížená schopnost vytváření pozitivních emocionálních vazeb, nezájem o lidské okolí.

Domácí násilí, i ve své fyzické podobě, jeví s výjimkou úmyslných usmrcení a závažných úmyslných ublížení na zdraví velkou latenci. Zahraniční studie hovoří o polovině oznámených případů, domácí zdroje o deseti procentech. Velmi podobná situace je u sexuálního násilí, zahraniční prameny udávají asi 30 % ohlášených znásilnění a domácí asi 3 %. Případy emocionálního a ekonomického násilí jsou – alespoň u nás – oznamovány jen výjimečně. Pokud je společností partnerské násilí chápáno jako problém, který má být řešen,

nemůže se ve fázi identifikace případů spoléhat na „spolupráci“ obětí, naopak sama musí volit aktivní přístup, tj. vyhledávání.

Je nezbytné vytvořit jednoduchý screeningový nástroj, který by – po ověření jeho validity – byl dán k dispozici policii i pomáhajícím službám (zdravotníci, sociální pracovníci, psychologové, právníci). Do České Republiky bude díky iniciativě Bílého kruhu bezpečí zaveden v nejbližší době systém SARA.

Řada žen vyhledávajících následkem nesnesitelných poměrů doma odbornou pomoc, není pevně rozhodnuta řešit kritickou situaci rozvodem. I přes negativní zkušenosti s partnerem, často usilují o řešení, které by rodinu zachovalo. Častým důvodem tohoto postupu je zájem o výchovu dětí v úplné rodině. Bývá přitom zcela zjevné, že odborná práce pouze s postiženou ženou není k urovnání poměrů v rodině postačující. Vystává proto nutnost vytvořit programy zacházení s původcem domácího, resp. partnerského násilí. Na rozdíl od zahraničí, zejména Spojených států a západní a severní Evropy, kde je k dispozici řada intervenčních programů pro muže – domácí násilníky. V ČR žádný takový program dosud vytvořen nebyl. Určitou výjimku tvoří systém trestní justice, který zachycuje a sankcionuje pachatele závažných, násilných a/nebo sexuálních, útoků směřujících vůči členům vlastní rodiny. Intervence však spočívá pouze v izolaci pachatele. Vězeňství v ČR nemá k dispozici žádný speciální program zaměřený na změnu chování domácího násilníka v žádoucím směru.

Určitý přehled vybraných programů zacházení s domácím násilníkem poskytla již práce Voňkové a Huňkové (2003), zmiňuje programy vytvořené ve Velké Británii, USA, Kanadě, Německu, Holandsku a Finsku. Většina zmiňovaných programů nějakým způsobem navazuje na systém trestní justice, např. tím, že jej provozuje probační služba nebo probíhá pod gescí policie.

Roberts a Hansonová (2003) uvádějí dva základní modely intervenčních programů pro domácí agresory:

- Individuální model opírající se o psychologické poznatky o individuálních příčinách násilného jednání spočívajících v osobnostní výbavě jedince a v traumatizujícími zkušenostmi v jeho raném stadiu vývoje a

- rodinný model, který pohlíží na domácí násilí z interakčního hlediska a zaměřuje se na zlepšení komunikace a dovedností v řešení problémů u partnerů, příp. členů celé rodiny.

Zatímco první typ programů pracuje více s individuem, druhý typ je orientován na práci s oběma partnery, příp. s celou rodinou. Užití individuálního modelu vyžaduje předchozí diagnostickou práci s jednotlivcem, protože předpokládá přítomnost individuální psychopatologie a také následnou predikci rizika recidivy násilí (risk assessment).

Vzhledem k tomu, že lze celkem oprávněně předpokládat, že existují různé druhy domácího násilí a – samozřejmě – různé typy agresorů, bude komplexní program zacházení s domácím agresorem vyžadovat kombinaci obou modelů. Je velmi pravděpodobné, že domácího násilí se dopouštějí nejen jedinci, u kterých lze zjistit rozmanitou psychopatologii predisponující k násilnému chování (např. dissociální poruchu osobnosti, pasivně agresivní poruchu osobnosti, explozivitou, paranoidní percepci apod.), nýbrž také osoby bez zjevné psychopatologie, jejichž násilné chování je do značné míry následkem nedostatečných interpersonálních dovedností, snížené schopnosti řešit problémy a jistě též sníženou odolností vůči frustraci. Některá domácí násilí pak mohou vyplývat i z poruchové komunikace mezi oběma partnery.

Specifickou diagnostickou i terapeutickou pozornost bude nutno věnovat i domácím sexuálním agresorům.

Tvorba diferencovaného systému programů zacházení a domácím agresorem vyžaduje fungující diagnostiku, na níž bude založena diferenciací agresorů podle povahy jejich násilí a doporučení vhodného typu programu. Přijetí do programu by mělo být založeno na dobrovolnosti; je známo z terapie závislostí, poruch osobnosti apod., že dobrovolný vstup do programu představuje určitou, byť nepřilíživou velkou záruku účinnosti zacházení. Realizace programů musí být svěřena vyškolenému personálu. Určitou vnější pobídkou k dobrovolnému vstupu může být hrozba trestní sankcí v případě odmítnutí.

Systém zacházení s domácím násilím je v ČR dosud fragmentární. Instrukce, které stavějí na dobrovolnosti jsou zaměřeny prakticky jen na oběti násilí a s pachateli zacházejí víceméně okrajově a nesystematicky. Instrukce sdružené v systému trestní justice, které se

zaměřují na pachatele, jsou orientovány represivně a zabývají se prakticky jen nejzávažnějšími případy partnerského násilí. V rámci vykonávacího řízení však nejsou k dispozici specializované programy zacházení s domácím agresorem. To platí nejen pro vězeňství, ale i pro probační službu.

Na základě dostupných výzkumných poznatků byla v této zprávě formulována hypotetická typologie pachatele obsahující typ antisociální, pasivně agresivní-závislý a nepatologický a korespondující typologie domácích násilí (osobnostně podmíněné, situačně podmíněné a komunikací podmíněné).

V druhé etapě tohoto šetření bude nutné empiricky ověřit navrženou typologii pachatele a souvislostí s druhy partnerského násilí. Na jejím základě navrhnout specializované programy zacházení s jednotlivými typy pachatelů a způsob diferenciací pachatelů podle programů.

Literatura a přílohy viz závěrečná zpráva: „Péče o násilné jedince v rodině“ pro Ministerstvo zdravotnictví ČR, Praha, prosinec 2004

SOUČASNÁ PRÁVNÍ SITUACE V OBLASTI DOMÁCIHO NÁSILÍ V ČESKÉ REPUBLICCE

Hana Langhansová, Liga lidských práv, Česká Republika *

Nikdo z nás jistě nepovažuje domácí násilí v české republice za okrajový problém. Přesto bych však ráda uvedla čísla, která nám dají přesnější představu o rozšířenosti tohoto jevu. Prozatím máme stále k dispozici pouze dva významnější průzkumy, které se v České republice domácím násilím zabývaly, zjištěné hodnoty však lze označit za alarmující. V roce 2001 proběhl sociologický výzkum agentury STEM, který poukázal na skutečnost, že problém domácího násilí se v České republice dotýká 16 % populace starší 15 let bez rozdílu pohlaví. Uvádí se přitom, že 94-96% obětí domácího násilí tvoří ženy. V roce 2004 byly publikovány výsledky mezinárodního výzkumu zaměřeného speciálně na násilí na ženách. Výzkum prováděl Sociologický ústav Akademie věd ČR a Filozofická fakulta University Karlovy. Bylo zjištěno, že téměř 38% žen starších 18 let se v České republice během svého života stalo obětí násilí ze strany svého partnera. Neméně alarmující bylo zjištění, že pouze 8 % takto postižených žen ohlásilo násilí ze strany partnera na policii, ve třech procentech bylo pachateli sděleno obvinění a jen v jednom procentu případů byl vydán rozsudek. Výzkum se zaměřoval také na formy, ve kterých se násilí odehrává. Je zde patrné, že se jedná často o velmi vážné a životu nebezpečné formy násilí, které se s největší pravděpodobností neodehrávají náhodně a jednorázově, ale opakovaně a dlouhodobě. Z praxe víme, že domácí násilí obvykle začíná urážkami, ponižováním a další verbální agresí, pokračuje strkáním, fackami, údery pěstí, kopáním a mnoha dalšími rafinovanými způsoby týrání a končí poměrně často až smrtí oběti.

Není mým cílem rozebírat, proč oběť domácího násilí svou situaci neřeší odchodem od agresora, důvodů je řada, chci se ale podívat na problém z druhé strany. Co my, jako společnost, děláme pro oběti domácího násilí, ve valné většině ženy a děti, často ale i seniory nebo zdravotně postižené, tedy osoby, které už tak mají ztíženou možnost se násilí bránit. Od

* Hana Langhansová – zenavtisni@llp.cz, Liga lidských práv, Brno, Česká Republika

roku 1989 se pojem „domácí násilí“ dostával do povědomí veřejnosti. Troufám si říct, že to bylo díky usilovné práci neziskových organizací, které poskytují pomoc obětem domácího násilí, a zároveň stále upozorňují na nutnost zákonných a dalších systémových změn. Přes tuto velkou snahu však k první významné změně ve prospěch obětí domácího násilí došlo v poměrně nedávné době. 1. června 2004 vstoupila v účinnost novela trestního zákona, kterou byl zaveden nový § 215a týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě. Tato skutková podstata dopadá nyní na většinu jednání, ke kterým v rámci domácího násilí dochází. Jedná se o výrazný posun oproti předchozímu stavu, kdy byly spíše výjimečně stíhány jednotlivé útoky jako ublížení na zdraví, vydírání, násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci dle § 197a trestního zákona apod. Největším posunem však je, že u trestného činu dle § 215a není vyžadován souhlas poškozeného s trestním stíháním pachatele, pachatel je stíhán z úřední povinnosti. Ačkoli trestní řád stále dává oběti, která je obvykle nejdůležitějším svědkem, možnost odmítnout výpověď proti blízké osobě, v praxi došlo ke značnému posunu již tím, že z obětí traumatizovaných mnohaletým domácím násilím bylo sejmuto břemeno odpovědnosti za potrestání pachatele.

Zmíněným § 215a trestního zákona je bohužel výčet zákonných změn ve prospěch obětí domácího násilí prozatím víceméně vyčerpán.

Zůstaneme-li ale v rovině trestního práva, je třeba podotknout, že v této oblasti zůstávají ještě mezery. Především bych zmínila jednání v angličtině nazývané „stalking“, do češtiny tento výraz překládáme obvykle jako „pronásledování“. Jedná se nejčastěji o pokračování domácího násilí v jiné formě po té, co oběť opustí společnou domácnost. Pachatel v tomto případě bývalou partnerku sleduje, postává před domem, neustále jí telefonuje a vyhrožuje, posílá výhružné SMS zprávy, dopouští se případně i verbálních či fyzických útoků, přitom ale žádné z těchto útoků nedosahují stupně společenské nebezpečnosti, který je vyžadován, aby skutek byl kvalifikován jako trestný čin (např. jako vydírání nebo násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci dle § 197a trestního zákona). Takové jednání, které často trvá velmi dlouho a způsobuje vážné následky na psychice, je prakticky nepostižitelné, lze se mu jen velmi obtížně bránit. Přitom v mnoha státech je pro podobné jednání v trestním zákoně zvláštní skutková podstata.

Doufejme, že v brzké době dojde k další zákonné změně, která by měla znamenat velmi významný posun v této oblasti. V parlamentu je nyní projednáván návrh zákona o

ochraně před domácím násilím (sněmovní tisk 828) vypracovaný Aliancí proti domácímu násilí. Návrh si bere příklad z rakouské právní úpravy, chystá se novelizovat osm zákonů a umožnit policii vykazání pachatele domácího násilí ze společné domácnosti okamžitě na deset dní, dále chce zavést nový typ předběžných opatření, kterými by soudy tuto ochranu mohly na návrh poškozeného prodloužit, a v neposlední řadě zřídit v každém kraji intervenční centrum, které by obětem mohlo poskytnout komplexní poradenství a pomoc. Průběh projednávání nebyl zatím hladký a uvidíme, jak se bude dále vyvíjet.

Ne všechny zákonné změny, ke kterým došlo, jsou ale ve prospěch obětí. Je třeba říci, že už na základě současné právní úpravy je možné za určitých podmínek dosáhnout toho, aby násilníkovi byla soudem uložena povinnost zdržet se vstupu do bytu, v několika případech se to i podařilo. Občanský soudní řád upravuje totiž v obecné rovině předběžná opatření, kterými může být mimo jiné uložena povinnost něčeho se zdržet. Stejně tak by se mohlo jednat o zdržení se vyhledávání osobních kontaktů s obětí atd. Bohužel, tato cesta byla od dubna 2005 novelou trestního řádu značně zkomplikována. Navrhovateli byla uložena povinnost složit při podání návrhu u soudu jistotu ve výši 50 tisíc korun na případnou náhradu škody. Výjimkou jsou případy, kdy navrhovatel má nárok na osvobození od soudních poplatků, případně je-li tu nebezpečí z prodlení, v jehož důsledku by mohla navrhovateli vzniknout újma, a navrhovatel spolu s návrhem na nařízení předběžného opatření osvědčí, že jistotu bez své viny nemohl složit. Vznikla tím další překážka na cestě k bezpečí a také na cestě k rozvoji soudní judikatury. Není to sice překážka absolutní, nutno však říci, že pro oběť domácího násilí je cesta k řešení natolik složitá, že každá další komplikace může způsobit rezignaci a setrvání ve vztahu s agresorem.

Pro ty, kteří pracují s oběťmi domácího násilí, jistě není žádným překvapením, kolik překážek jim brání situaci řešit. Pomínu teď vnitřní psychické důsledky týrání, jako je snížené sebevědomí, naučená bezmocnost, syndrom týrané ženy, o těch by mohl lépe pohovořit psycholog. Mám-li se zaměřit na překážky právní, dovolu mi je nastínit na konkrétní situaci. Nežřídko se stává, že žena, která je svým manželem týraná, vyhledá spolu se svými dětmi útočiště v azylovém domě (kterých je však stále nedostatek, zvláště těch specializovaných pro oběti domácího násilí). Pobyt v azylových domech ovšem není pro oběti zdarma. Často se přitom jedná o ženy na rodičovské dovolené odkázané na rodičovský příspěvek, nežřídko se

vyskytují situace, kdy žena je zcela bez peněz, protože svůj příjem musela odevzdávat násilníkovi. Může si tedy požádat (jakmile se trochu vzpamatuje) o doplatek do životního minima. Musí při tom prokázat, že s manželem nežije (jinak by byli společně posuzovanými osobami a pokud manžel vydělává, měla by smůlu). Také může dojít k další paradoxní situaci. Výživné má přednost před sociálními dávkami, proto sociální pracovnice může vyžadovat, aby tato žena nejprve žalovala manžela o výživné manželky. Bohužel se to v praxi děje i v případech, kdy manžel má nízký příjem a není naděje na úspěch. Pokud však žena soudní řízení prohraje, bude nucena hradit náklady řízení ve výši desítek tisíc korun. Sociální pracovníci, bohužel stále ve valné většině neznají této problematiku, také často nechápou, proč žena nemůže užívat majetek tvořící součást společného jmění manželů. V praxi se vyskytují i případy, kdy žena nemůže odejít do azylového domu, protože se pro ni z různých důvodů nenajde vhodné místo. Přitom nemá příbuzné, kteří by jí pomohli, podnájem si nemůže dovolit. S výčtem problémů však ještě nekončíme, je jisté, že tato žena dříve někde s manželem bydlela. Mohl to být nájemní byt nebo třeba dům ve společném jmění manželů. V tomto bytě nebo domě teď bydlí násilník sám. Žena podala žalobu o rozvod, ale než vše proběhne, bude to trvat řadu měsíců, pokud ne let. Do té doby existuje společné jmění manželů. Pro ženu nastává další pohroma v situaci, kdy násilník přestane platit nájem a jiné platby spojené s bydlením. Při dnešní bytové situaci se většina takto nuceně vystěhovaných obětí domácího násilí snaží byt za každou cenu zachránit. Je proto často nucena hradit kromě azylového ubytování i tyto platby za násilníka. Mimo jiné proto, že vzniklé dluhy by spadaly do společného jmění. To nemluvím o situaci, kdy násilník dluhy vytváří i jinými způsoby, např. proto, že pije nebo hraje na automatech atd. Ve výčtu problémů, které oběť domácího násilí potkávají po té, co opustí pachatele, by se dalo pokračovat ještě dlouho. Jednou velkou kapitolou by byly problémy vznikající při kontaktu pachatele s nezletilými dětmi, případně v samotném řízení o svěření dětí do výchovy. Řada násilných partnerů využívá nezletilých dětí k vydírání a pokračování v násilí jinou formou. Bohužel neznalost problematiky domácího násilí na straně soudců a sociálních pracovníků vede k tomu, že jsou tyto děti, často hluboce traumatizované, nuceny proti své vůli ke styku s násilným rodičem. Z naznačených problémů tak vyplývá velká řada potřebných změn a to nejen v oblasti zákonů, ale také v oblasti vzdělávání zainteresovaných profesních skupin. Není zde bohužel prostor se jimi podrobněji zabývat.

Jednou z těchto potřebných změn je právě i zavedení specializovaných terapeutických programů pro pachatele domácího násilí. Ze zkušenosti vyplývá, že člověk se sklony páchat domácí násilí, po té, co přijde o svou oběť, páchá toto násilí obvykle i v dalším vztahu. Navíc se tento vzorec chování přenáší z generace na generaci. Tento začarovaný kruh je třeba nějakým způsobem rozetnout, pokud chceme snížit míru výskytu domácího i jiného násilí ve společnosti. Zároveň je však podstatným předpokladem motivace pachatelů násilí na sobě pracovat a k tomu můžeme my všichni přispět tím, že násilí nebudeme tolerovat a omlouvat. Každému musí být zřejmé, že násilné chování je nepřijatelné a nebude tolerováno.

PARTNERSTVÍM PROTI NÁSILÍ: VÍDEŇSKÝ TRÉNINKOVÝ PROGRAM PROTI NÁSILÍ, URČENÝ PRO PACHATELE V RÁMCI RODINY

Barbara Ille, Intervention Centre Against Violence, Rakousko
Heinrich Kraus, Men's Counselling Centre, Rakousko *

Empirické výzkumy na téma výskytu a rozšíření domácího násilí na ženách ukazují, že kolem jedné čtvrtiny a třetiny žen se stalo obětí násilí ze strany mužů. Mnohé z těchto žen mělo zranění různého stupně vážnosti.

Lze říci, že domov je pro ženy nejnebezpečnějším místem, kde může být zabita mužem, kterého zná.

V posledních dvou dekadách již nemohlo být domácí násilí jako socio-politický problém ze strany Rakouského státu ignorováno. Výsledkem toho je přijetí nového zákona o ochraně proti násilným činům z roku 1997. Zákon obsahuje tři základní elementy:

- Soudní vystěhování (Wegweisung) a zákaz vstupu (Betretungsverbot) udělovaný policií na dobu 10 nebo 20 dnů.
- Dlouhodobá ochrana nařízená předběžným soudním příkazem (Einstweilige Schutzverfügung) podle občanského zákoníku.
- Podpora obětí, preventivní opatření proti násilí, koordinace intervenčních opatření a zřizování speciálních intervenčních center.

Aby se zamezilo násilí je nutné pracovat nejen s oběťmi, ale i pachateli. Z tohoto popudu byl v roce 1999 zřízen první tréninkový program proti násilí. Program byl součástí širšího intervenčního systému zahrnujícího rozdílné instituce (policii, orgány péče o dítě, státní zastupitelství, soudy). Program byl financován Federálním ministerstvem vnitra jako modelový projekt. Nebylo naším zájmem objevovat něco nového, pouze adaptovat

* Heinrich Kraus – dr.heinrich.kraus@nexta.at; Men's Counselling Centre, Austria

mezinárodní kritéria a standardy na rakouské podmínky a potřeby. Byli jsme ovlivněni konceptem skotského tréninkového programu CHANGE a programem DAIP z Duluth v Minnesotě v USA. Náš, vídeňský program se skládá ze tří částí:

- 1) Trénink pro pachatele → Poradenské centrum pro muže – Vídeň /MCC
- 2) Podpora partnerkám pachatelů → Intervenční centrum – Vídeň/ IC
- 3) Koordinace, případové poradenství a networking (obě instituce)

AD 1) TRÉNINK PRO PACHATELE

Trénink je založen na kognitivně-bahaviorálním přístupu s psychodynamickými elementy. Je organizován na principu týdenních otevřených a strukturovaných skupinových setkání a má trvání minimálně 8 měsíců s minimálně 30 sezeními. To je čas, v jehož průběhu je věnována pozornost psychickému násilí, ale i násilí, které nemá tento charakter. Trénink je veden ženskými a mužskými lektory.

Po přijímacím setkání, které objasňuje důvody a zjišťuje doporučení pro zařazení do programu, jsou muži podány informace o projektu a je s ním podepsána smlouva. Potom začíná „vyjasňující fáze“, v jejímž průběhu probíhá diagnostika a zhodnocení násilníka a také pohovor s jeho partnerkou. Sebraná data slouží jako diagnostický nástroj (shromažďována jsou od počátku až do konce tréninku) a jsou základem pro:

- odhad rizika
- zhodnocení násilnosti
- motivace a vhodnost pro program
- vnitřní evaluaci a výzkum

Na pravidelných setkáních Poradenského centra pro muže (dále MCC) a Intervenčního centra (dále IC) dochází k monitoringu všech mužů v programu a přijetí muže do programu je výsledkem společného rozhodnutí. V rámci práce s násilnými muži je kladen důraz na následující čtyři rámcové oblasti zájmu:

1. Budování zodpovědnosti za násilné jednání

To je nezbytný první krok v procesu změny. Muži si musejí přiznat, že jejich násilné chování bylo založeno na vědomém a uváženém rozhodnutí a nebylo vyprovokováno partnerkou. Jsou vedeni k uvědomění si, že v kterékoli situaci existuje alternativa k násilnému chování. Práce na budování zodpovědnosti za násilné chování probíhá v průběhu celého tréninku a je založeno na konfrontaci všech strategií, které muži využívají k tomu, aby popřeli své násilné jednání (obviňování oběti, popření, ztráta kontroly, bagatelizace).

2. Řízení vzteku

S každým mužem je vytvořen bezpečnostní plán. Jsou zachyceny situační, fyzické, emoční a kognitivní podněty násilného muže v procesu eskalace a jsou integrovány v rozdílných krocích time-out techniky.

3. Socializace muže

Jsou diskutovány hlavní mužské stereotypy mimo zkušenost násilného muže. Ukazují se hlavní důsledky socializace mužů pro jejich pocity a partnerské vztahy. Dochází ke konfrontaci ovládajícího mocenského jednání a zvládnání změny zaměření (Pence & Paymar, 1993). Je zdůrazňováno a trénováno ne-mocenské chování vůči partnerce a zodpovědnost za děti.

4. Trénink sociálních dovedností

Trénují se a zkoušejí komunikační dovednosti. Násilní muži se učí užívat „poselství Já“. Muži si osvojují jednotlivé kroky v procesu eskalace konfliktu. Dále je rozšiřována individuální kapacita mužů při zvládnání konfliktů. Zkouší se metody snižování eskalace.

Předpokladem je názor, že muži nejsou násilníky od narození. Užívají násilí, protože tomu byli naučeni, protože v jejich očích bylo takovéto chování posledním prostředkem získání moci a kontroly nad partnerkou. Na základě nově naučených postojů a modelů chování se již nebudou muset uchýlovat k násilí, protože budou schopni řešit konflikty mírnější cestou.

Na konci programu jsou o průběhu případu informovány všechny kompetentní instituce. Diagnostika a evaluace sehrají stejnou roli jako v počátku vyjasňující fáze. Vyvrcholením je společné setkání lektora/ky, násilného muže, jeho partnerky a poradkyně ženy. I nadále je poskytována léčba a podpora mužům, kteří formulují tuto potřebu.

AD 2) PROGRAM PODPORY PARTNERKÁM NÁSILNÍKŮ

Manželkám násilníků, kteří participují na tréninku je poskytováno poradenství a asistence. Podpora je efektivní jak v průběhu tréninku tak i jako forma následné péče. Mezi nabízenými aktivitami jsou:

- analýza stávající situace a historie násilí mezi partnery
- zhodnocení nebezpečí a přijetí bezpečnostního plánu
- informace o programu pro násilníky, analýza očekávání
- konzultace a podpora na poli právním, sociálním a psychologickém
- aktuální konzultace a krizová intervence v případech rizika.

Podpora obětí v intervenčním centru pokračuje i v případě, kdy násilník vypadne z programu či je z něj vyloučen, protože nejedná v souladu s danými podmínkami.

AD 3) KOORDINACE

Důležitou funkci ve Vídeňském programu má koordinace nejrůznějších informačních akcí vedoucích k prevenci násilí. Tato role připadá na obě instituce.

Oběti mohou být týrány i v průběhu období, kdy jejich partner participuje na tréninku. Z tohoto důvodu existuje úzká spolupráce mezi poradenským centrem pro muže a intervenčním centrem. Týdně jsou e-mailem zasílány aktualizované informace mezi MCC a IC týkající se například :

- docházky násilníka do kurzu
- násilných incidentů
- zásadních změn v životě násilníka
- hrozby v životě a bezpečí partnerky útočníka

- obsah schůzek
- vyřazení z programu a uzavření terapie

Na druhé straně zase IC informuje MCC o násilných incidentech a zhoršení bezpečnostní situace partnerky, takže jsme schopni velmi brzy rozpoznat potenciální riziko a zahájit akci na ochranu oběti.

Spolupráce mezi dalšími institucemi jakými jsou policie, orgán péče o dítě, státní zástupce a soudy je dalším důležitým faktorem programu pro násilníky. Informace o zahájení a ukončení programu je zasílána zodpovědné instituci. IC často iniciuje opatření státního zastupitelství a trestního soudu, tak aby vedla k prevenci dalšího násilí. Mezi opatřeními jsou instrukce přinášející ochranu oběti a nařízení osobám vnímaným jako hrozba, které je povinuje dokončit trénink proti násilí. Jak je patrné níže, předčasný odchod z programu je mnohem častější u násilníků, kteří nedostali účast na programu nařízenou soudem. Tito muži častěji ztrácejí motivaci pracovat na svých problémech. Mnoho z mužů, kteří participují na tréninku na dobrovolné bázi, na základě požadavku partnerky, pocítí po nástupu terapie ztrátu tlaku na svou osobu a opouští program předčasně.

CHARAKTERISTIKA VÍDEŇSKÉHO VZORKU PACHATELŮ DOMÁCÍHO NÁSILÍ V ROCE 2004

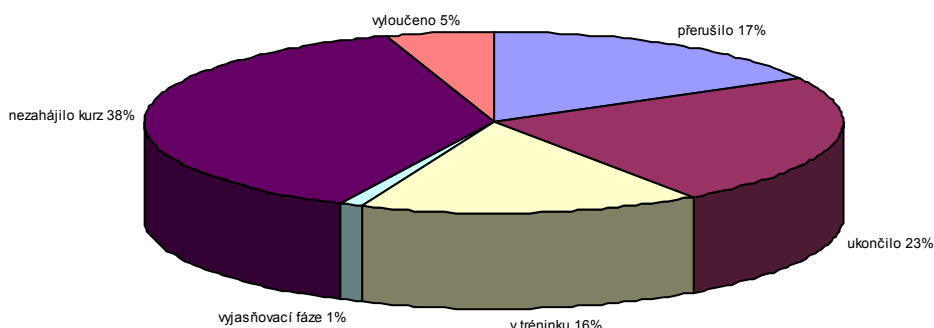
Až dosud je na evropské úrovni velmi nezřetelné kde, jakým způsobem a s jakými cílovými skupinami pracují programy zaměřené na muže – násilníky. V různých evropských zemích jsou tyto programy implementovány v různém rozsahu, s různou funkcí a částečně i s různou cílovou skupinou. Tyto odlišnosti v sobě mohou nést různou zkušenost s touto částí populace. Takže při evaluaci každého programu musí být vždy reflektována charakteristika jednotlivého vzorku pachatelů.

Následující grafy mají v úmyslu ilustrovat hlavní charakteristické rysy naší populace. Jejich zdrojem je výroční zpráva z roku 2004. V roce 2004 přišlo s programem do kontaktu 82 násilníků. Věkový průměr mužů je 34,9 let (sd=8,61). Téměř polovina mužů (49,1%) byla zaměstnána na plný úvazek a 6,4% bylo zaměstnáno na částečný úvazek. 36,4% bylo nezaměstnaných. Ve srovnání s Rakouskou průměrnou mírou nezaměstnanosti (5-6%) je tento

údaj výrazně vyšší. Většina mužů byla rakouských státních občanů (74,1%). 14,2% přišlo z různých zemí bývalé Jugoslávie. Státní příslušnost ostatních (11,7%) byla nejrůznější – Turecko, Srí Lanka, Afghánistán nebo Jižní Korea.

Graf 1 ilustruje status trénovaných (Trainingstatus) na konci roku 2004. Jak je možno vidět, 31 (38%) z 82 participantů vypadlo z tréninku ještě před začátkem nebo z něj bylo vyloučeno z nejrůznějších důvodů, zejména protože postrádali požadovanou sebe-motivaci, neměli účast na tréninku nařízenou soudem. 19 násilníků (23%) skončilo kompletně program. Při závěrečném hodnocení většina z partnerek hodnotila své partnery jako mnohem méně násilné a měla větší pocit bezpečí. Jestli budou tyto změny udržitelné ukáže čas. 13 útočníků (16%) bylo zařazeno do tréninku a jeden do vyjasňující fáze. 4 muži (5%) museli být

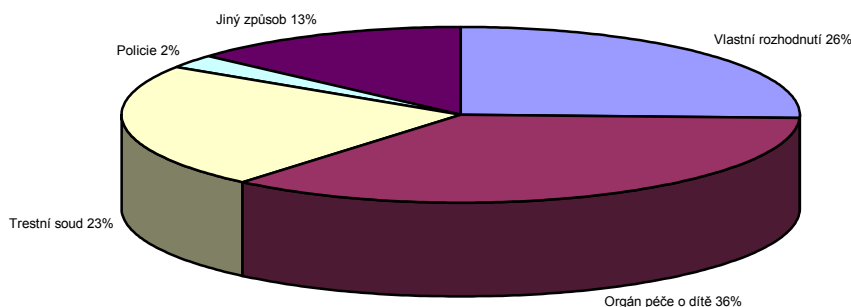
Graf 1: Tréninkový status

vyloučení z tréninku, protože vážně porušili podepsanou smlouvu. 14 účastníků (17%) opustilo program. K tomu došlo zejména z nedostatku motivace nebo se přestěhovali jinam.

Graf 3 (Alokace) ilustruje jakými různými formami byli útočníci doporučení do programu. 21 osob (25%) bylo doporučeno systémem trestního soudnictví, počet klientů posílaných touto institucí je stále poměrně omezený. Poměrně malý počet násilníků, které jsou ohlášeni na policii (5%) jsou následně posláni do tréninku. To je ukázkou nedostatečné míry senzitivity v rakouském systému trestního soudnictví. Právní nástroje k nařízení tréninku sice existují, ale jsou využívány poměrně zřídka. Mezi cíle, kterých chceme dosáhnout patří další vývoj spolupráce mezi systémem trestního soudnictví a proti násilnickým programem. 29 účastníků kurzu (36%) bylo doporučeno orgánem péče o dítě ve Vídni. To je ukázkou dobré spolupráce v rámci programu. Výchozí myšlenkou je, že násilí rodičů je nepřijatelné pro dítě. V současnosti máme 21 (26%) účastníků z vlastního rozhodnutí a 11 (13%) doporučených jinými zdroji, které je nutno kombinovat, protože ani jedna z těchto dvou

Graf 3 : Alokace

skupin nemá nařízeno trénink navštěvovat, ale dělá tak na bázi dobrovolnosti. Tito muži byli o tréninku informováni svými partnerkami, intervenčními centry, jinými poradenskými centry, protialkoholními klinikami, policejním informačním letákem nebo reklamní kampaní „bílá stuha“.

Celkově praxe proti násilnického tréninku ve Vídni ukazuje, že práce s násilníkem je zaměřena na ochranu oběti a přinejmenším je vhodná k redukci násilí a posílení kvality života oběti.

SOCIÁLNÍ TRÉNINK PRO PACHATELE DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Jana Walther, Verein für Straffälligenhilfe Görlitz, Německo*

Jmenuji se Jana Walther a jsem sociální pracovnící v organizaci Spolek pro pomoc pachatelům trestných činů (Verein für Straffälligenhilfe) v Görlitzu v Německu. Jedná se o malou organizaci pomáhající pachatelům domácího násilí.

Chtěla bych zde prezentovat projekt s názvem „Kurz sociálního tréninku pro pachatele domácího násilí“, který probíhá ve spolupráci se saským sdružením pro pomoc obětem trestných činů (Opferhilfe Sachsen). Projekt je financován Ministerstvem spravedlnosti Saska a z našich vlastních prostředků.

Program existuje od roku 2003 a já bych Vás chtěla nyní seznámit s jeho vývojem, koncepcí i naší praktickou zkušeností.

Ze všeho nejdříve bych Vás však ráda ve zkratce seznámila s vývojem práce s pachateli domácího násilí v Německu a s jejím právním rámcem.

1. VÝVOJ V SRN

V Německu se o problematiku domácího násilí začala nejdříve zajímat ženská hnutí. Na konci 70. let vznikaly první azylové domy pro ženy s dětmi. Dnes je v Německu více jak 300 azylových domů, které ročně pomohou 45 tisícům žen a jejich dětem. Azylové domy jsou obvykle financovány z veřejných zdrojů a některé z nich musely být uzavřeny pro nedostatek financí, tento případ se stal i v našem regionu.

Teprve na začátku 90. let se začali angažovat v problematice domácího násilí i muži. S heslem „muži proti násilí mužů“, vzniklo první svépomocné uskupení v Hamburku. Dále se do intervenčního projektu zapojily organizace HAIP z Hannoveru a BIG z Berlína. Všechny instituce zabývající se domácím násilím usilovaly o společné řešení problému.

* Jana Walther – straffaelligenhilfe-goerlitz@t-online.de; Verein für Straffälligenhilfe Görlitz, Germany

V tuto chvíli existuje v Německu mnoho projektů věnujících se pachatelům domácího násilí, přesto jich stále není dostatek. Ve spolkové zemi Sasko existuje vedle našeho projektu ještě jeden, který je realizován v Lipsku.

Právní rámec

V německém trestním právu není fenomén domácího násilí speciálně upraven. Závažným trestným činem je tělesné zranění, donucování, omezování osobní svobody a další. Tento problém je ale zákonodárci vnímán jako vážný. Je to patrné ze zákona o ochraně před násilím (Gewaltschutzgesetz), který nabyl účinnosti v roce 2002. Zákon nabízí asistenci všem osobám, kterých se domácí násilí týká. Pachatelé domácího násilí mohou být soudem vykázáni ze společného bytu až na dobu šesti měsíců. Policie může násilníka vykázat z bytu na několik dní. Tato doba je různá v jednotlivých spolkových zemích.

2.VÝVOJ PROJEKTU

Projekt je založen na modelu Hanoverského intervenčního projektu (HAIP). Náš koncept se vyvinul v kooperaci organizace asistující obětem (Opferhilfe Sachsen), státního zástupce a organizace pomáhající pachatelům (Verein für Straffälligenhilfe). Státní zástupce měl o spolupráci tohoto typu zájem a vnímal jeho vhodnost. Hanoverský projekt se adaptoval na podmínky našeho regionu. Spádovou oblastí projektu je město Görlitz a dvě další administrativní oblasti. Je charakteristická svou rurální a maloměstskou strukturou. Intervenční projekt s vlastním nově zbudovaným koordinacním centrem by byl pro tento region příliš velký, zdlouhavý a finančně náročný, proto byly nastaveny podmínky, které optimálně využívaly již existujících sítí a vazeb.

Pro státního zástupce bylo z důvodu právních limitů důležité, že kurz nepřesahuje délku trvání 12 týdnů. Pro organizace asistující obětem bylo podstatné, že není ignorován postoj ženy a že muži nenavštěvují kurz, aniž by měli šanci se změnit.

Oběť a agresor se nacházejí v cyklu násilí a závislosti. Za účelem vymanění se z tohoto sociálního vzorce je nutné pracovat s násilníkem i obětí a nabídnout jim možnost vystoupit z cyklu násilí. Nedojde-li k terapii, v budoucnu se může stát, že se násilné chování objeví i v nových partnerských vztazích oběti a útočníka.

Sociální trénink dává násilným mužům možnost oddělit vlastní vzorce chování od násilného jednání a uspořádat své zkušenosti. Na prvním místě však stále zůstává ochrana oběti.

3. KONCEPT SOCIÁLNÍHO TRÉNINKU

Sociální trénink je vhodný pro muže, kteří jsou v úzkém osobním vztahu k oběti (manželé, druh/ družka, dítě/ rodič). Na projektu nemohou participovat muži s drogovou či alkoholovou závislostí a psychiatrickým onemocněním či špatnou znalostí němčiny.

Participace je možná několika způsoby. První je z nařízení soudu. § 153 StPO (trestní řád): Státní zástupce může uložit účast na kurzu. Po jeho úspěšném ukončení může přerušit soudní proces, pokud jej nepřerušil soudní proces pokračuje. Participace na sociálním tréninku dle § 153 může být také nařízena na základě společného souhlasu soudce a žalobce v průběhu soudního procesu.

§ 56 StGB (trestní zákon): Kurz může být nařízen z rozhodnutí probační služby. Úspěšné završení kurzu může mít zásadní dosah na další dohled nad pachatelem.

Druhou možností je dobrovolná participace na kurzu založená na vlastním rozhodnutí muže, tlaku manželky, právníka či orgánu péče o dítě.

Kurz je bezplatný pro všechny účastníky. Ve skupině jich je šest až deset. Kurz je veden ve spolupráci muže – psychologa - a ženy - sociální pracovnice.

Před začátkem kurzu proběhnou dvě konzultace, první se sociální pracovníci, která vysvětlí průběh kurzu, jeho cíle a obsah. Je velmi důležité pracovat s motivací muže a tuto motivaci v něm posilovat. U mnoha účastníků je také nezbytné zmírnit obavy a špatné vnímání smyslu kurzu. Většina mužů totiž nevnímá sebe sama jako násilné.

Následuje psychologická anamnéza muže, testem jsou zjišťovány určité charakterové rysy jako vznětlivost, agresivita, sociální zodpovědnost. Na tom je založeno hodnocení potenciálních účastníků (vhodnost pro kurz, rizika).

Průběh kurzu

Kurz se skládá ze 12 skupinových setkání, která probíhají jedenkrát týdně po 90 minutách. V průběhu setkání jsou probírána následující témata: pravidla skupiny, modely partnerství,

trénink sociální autority, sebe-percepce, trénink komunikace, popis násilného aktu (pomalé pohyby), trénink chování v konfliktních situacích.

Některá témata prezentují specialisté: právní základ (právník), následky pro oběť (asistent obětí), závislost na alkoholu (odborník na závislosti), zranění související s domácím násilím (zdravotník).

Účastník kurzu se ke každému tématu vyjadřuje v rámci diskuse s ohledem na své chování v minulosti. Je opakovaně vedoucím týmu veden až ke kritickému místu. Účastníci se také konfrontují navzájem (skupinová dynamika). Tato konfrontace mívá obzvláště silný efekt.

Do dalšího týdne a další schůzky musí účastník téma konfrontovat v každodenním životě a posléze o něm referovat. Ve čtvrté hodině je povinen formulovat svůj osobní cíl. Dosažení cíle je zjišťováno na bázi indexovaných kroků. Vedoucí týmu podá na posledním setkání účastníkům kurzu zpětnou vazbu a doporučení do budoucna (nabídne konzultace i po skončení kurzu, psychoterapii atd.)

4. ASISTENCE ŽENÁM

Asistence obětem nabízí pomoc manželkám, životním družkám atp. Asistenti se obracejí na ženy s dopisem ve kterém popisují cíle a průběh kurzu. Především žádají informace v situaci, kdy se muž vrátí k násilnému chování.

Ženám je nabídnuta asistence a podpora, když tuto nabídku přijmou nabízíme jim konzultace a podporu asistenta/ky pro oběti domácího násilí. Prvotní konzultace může přejít i do dalších forem spolupráce jako jsou vzdělávací konzultace, psychologické konzultace.

Souhlasí-li klientka, asistent/ka spolu s pracovníkem programu pro násilníky zprostředkuje rozhovor klientky s partnerem - násilníkem. Po skončení kurzu a na základě přání obou partnerů nabízíme mediaci a manželské poradenství. Žena je také informována v případě, že partner kurz přeruší.

5. ZKUŠENOSTI S PROJEKTEM

Implementace projektu byla zahájena v červenci 2003. Na počátku byla intenzivní informační a veřejná práce asistentů/tek s oběťmi domácího násilí a pachateli. Projekt byl osobně

prezentován řadě soudců, státních zástupců, policistů a sociálních pracovníků, stejně tak byl prezentován v médiích.

Zpočátku byl přijímán spíše rezervovaně. Do kurzu bylo zapsáno jen několik účastníků. Nakonec byl první tréninkový kurz zahájen v prosinci 2003 se čtyřmi účastníky. Od té doby probíhají pravidelné zápisy účastníků do kurzu. Zatím byly dokončeny čtyři kurzy s průměrně šesti účastníky. V současnosti probíhá pátý kurz.

Zařazení účastníků do kurzu

Státním zástupcem:	9 účastníků
Soudcem:	12 účastníků
Z vlastního rozhodnutí:	3 účastníci

Výsledky kurzu

23	účastníků celkem
17	účastníků kurz úspěšně ukončilo
6	účastníků kurz nedokončilo

Většina účastníků přijala kurz i přes počáteční skepticizmus dobře. Někteří projevují vděk, že unikli trestnímu stíhání, někteří mají pocit, že s nimi bylo jednáno nefér. Většina z nich ale nakonec vnímala kurz jako nabídku pomoci a úsilí o změnu jejich chování. Vzdor či odpor jsou přítomny ve většině případů a jsou podstatnou součástí procesu terapie.

Od žen získáváme reference, že jejich partneři jsou obvykle méně násilní v době participace na kurzu. Díky kurzu mohou být různé momenty u účastníků potlačeny.

Pro trvalý efekt po skončení kurzu je důležité udržet si s účastníky kontakt. O to se snažíme v rámci svépomocné skupiny, kde nabízíme bývalým účastníkům kurzu možnost mluvit o jejich situaci do budoucna.

Prostřednictvím intenzivní veřejné kampaně se snažíme dále informovat o projektu. Projekt se zdá být akceptován i ze strany zákonodárců, proto předpokládáme další nárůst účastníků kurzů a další rozvoj naší činnosti.

TERAPIE NÁSILNÝCH PARTNERŮ V POLSKU **prezentace zkušeností asociace Being Together**

Dariusz Bozek, Being Together, Polsko*

Asociace pro integraci a pomoc rodinám Being Together byla založena v roce 1996 v Cieszyně. Zakladatelé této asociace od počátku usilovali o vytvoření a realizaci programů pro osoby, které se ocitly v krizových životních situacích, tedy například pro oběti domácího a sexuálního násilí, zneužívané děti nebo osoby žijící se závislým partnerem či rodičem. Z těchto důvodů vznikly především programy psychologické asistence a pomoci pro členy rodin potýkajících se s alkoholovou závislostí, z nichž mnohé byly zasaženy také problémem domácího násilí.

V čase založení asociace se oběti násilí, které potřebovaly pomoc, často nacházely v izolaci, v níž byly zbaveny možnosti nalézt podporu u svých příbuzných či sousedů. Byla jim také věnována malá pozornost ze strany veřejných institucí. Většina sociálních pracovníků a dalších osob zabývajících se problémem domácího násilí neměla dostatečné vzdělání ani kompetence potřebné pro realizaci úkolů spojených s pomocí obětem a nakládáním s pachateli. Právní a institucionální systém v Polsku potřeboval rozšíření nástrojů, jenž by pomohly zefektivnit řešení problému domácího násilí.

Spravedlnosti bylo učiněno zadost pouze u omezeného počtu případů domácího násilí. Důvodem jsou především potíže se shromažďováním a ověřováním důkazů, protože oběti často předem vzdávají hledání pomoci a upouštějí od možnosti řešit problém soudní cestou. Také orgány místní samosprávy projevovaly neochotu bojovat s domácím násilím a podporovat oběti.

První programy se zaměřily na pomoc obětem – především ženám a dětem, které byly vystaveny domácímu násilí. První centrum asociace nazvané Centrum pro pomoc rodinám bylo založeno v roce 1997 a šlo o malé zařízení poskytující obětem azyl s permanentním přístupem k psychologické, právní a sociální asistenci. V průběhu prvních tří let existence

* Dariusz Bozek – dariuszbozek@op.pl; Stowarzyszenie Pomocy Wzajemnej „Być Razem“, Poland

Centra byla jeho nabídka obohacena jednak o působení řady výukových, terapeutických, sociálně-terapeutických a svépomocných skupin, jednak o psychologické, sociální a právní poradenství. Část programu byla zaměřena na zvýšení efektivity a dostupnosti pomoci nabízené obětem, na lepší obranu před pachateli a na reálné snížení fenoménu násilí v rodinách.

V roce 1999 asociace realizovala projekt pro oběti, svědky a pachatele násilí nazvaný Proti násilí – rovnost příležitostí. Byl založen Domov pro oběti násilí, který měl obětem zajišťovat přístřeší a psychologickou, sociální a právní asistenci včetně čtyřadvacetihodinové pohotovostní telefonní linky. Obětem byly také poskytovány informace o dalších možnostech, které jsou pro ně k dispozici v dané lokalitě. Aby program mohl náležitě fungovat, bylo nezbytné vytvořit určitá uskupení, která by mohla čelit výskytu domácího násilí. To vyžadovalo koordinaci v rámci veřejné sféry (zahrnuti byli sociální pracovníci, zdravotnické služby, policie a učitelé) ve spolupráci s nevládními organizacemi a místními úřady s cílem zabývat se problémy spjatými s alkoholismem. Také jsme školili učitele, psychology, policisty, zdravotníky a další profesionály o tom, jak působit proti domácímu násilí.

V roce 2003 došlo ke spojení dvou sdružení – Cieszyňské asociace pro vzájemnou pomoc Barka a Asociace pro integraci a rodinnou pomoc Spolu. Vznikla Asociace pro vzájemnou pomoc Being Together.

Komunitní program Barka vznikl jako odpověď na rostoucí sociální problémy v období transformace. Jeho cílem bylo vytvořit příznivé podmínky, v nichž by lidé na okraji společnosti mohli nalézt šanci pro osobní růst a sociální rozvoj. Barka vytvořila alternativní systém pomoci, který shromažďuje lidi z nejslabších sociálních skupin a poskytuje jim možnost ke změně života, zlepšení jejich zaměstnatelnosti a nalezení odpovídajícího místa v nové socioekonomické realitě.

První komunita vznikla v říjnu 2001 v Cieszyně ve zruinovaných a zpustošených prostorách továrny Olza. Zde našlo domov dvacet marginalizovaných osob. Nyní fungují tři komunity sdružující lidi různého věku a pohlaví, kteří mají dramatické a traumatizující zkušenosti. Jsou zde členové vystěhovaných rodin, ženy samoživitelky, lidé přicházející

z dětských domovů, psychiatrických léčeben, trestních zařízení a mnozí další, kteří přišli o střechu nad hlavou.

Jednotlivé komunity tvoří skupiny mající maximálně 25 členů, jimž tento typ soužití umožňuje vytvoření sociálních vazeb a rozvoj kvalitních vztahů. Každý člen může být oporou pro ostatní. Dlouhodobou vizí komunitních domů je osobní rozvoj, rozvoj komunity a jejích členů, důraz je kladen na alkoholovou abstinenci, zachovávání soukromého majetku a zákaz násilí. Důležitým prvkem komunitního života jsou setkání u jednoho stolu, kde se diskutuje o každodenních problémech a o chvílích smutku i radosti. Model těchto komunit se podobá soužití v mnohgenerační rodině. Bývají nazývány „místa k práci a životu“, protože se vedle sociálního aspektu zaměřují i na ekonomické aktivity, jejímž prostřednictvím členové dosahují větší nezávislosti. Čas strávený v komunitách Barka není časem promrhaným. Klienti se zde zbaví závislostí, získají zkušenosti se spoluprací ve skupině a v místním společenství, nejdůležitější však je možnost usadit se. Komunita je zejména místem otevřeným pro každého, kdo se chce seznámit s životem skupiny.

V roce 2003 bylo založeno Centrum sociální výchovy, jehož cílem je vytvořit systém komplexní podpory pro integraci okrajových skupin. Centrum je vyhrazeno lidem marginalizovaným a sociálně exkludovaným.

Centrum provozuje tři základní programy:

1) KOMUNITNÍ PROGRAM

Komunity fungující jako mnohgenerační rodiny se rozvíjejí na základě myšlenky vzájemné pomoci a kooperace se sousedstvím a veřejností v daném regionu.

Základními pravidly fungování komunit jsou:

- rodinný život založený na vzájemné pomoci v rámci skupiny 25-30 lidí
- úprava starých zničených budov na místa vhodná pro život i práci
- solidární pomoc ostatním potřebným
- pochopení, jaké výhody skýtá život bez alkoholu, a šíření tohoto povědomí abstinujícími alkoholiky

V současné době na těchto principech fungují tři komunity, v nichž žije a pracuje 40 lidí.

2) SOCIÁLNĚ-VÝCHOVNÝ PROGRAM

Tento program vznikl z našeho přesvědčení, že lidé žijící na okraji společnosti se potřebují neustále vzdělávat, aby se zlepšily jejich sociálně psychologické dovednosti, kvalifikace a znalosti a aby jim byla umožněna ekonomická, sociální a psychologická nezávislost a integrace ve společnosti. Program se sestává ze setkání, přednášek, workshopů, svépomocných skupin, kursů a formálního vyučování ve škole.

3) PRACOVNÍ PROGRAM

Členové komunity a všichni klienti Centra sociální výchovy se musí zúčastnit některého z pracovních programů, jakými jsou například truhlářské dílny, oděvní dílny nebo provozování bazaru. Účastníci se tak seznámí s různými pracovními dovednostmi.

Asociace pro vzájemnou pomoc nenabízí pouze jednotlivé programy pro pachatele násilných činů, většinu účastníků aktivit Centra totiž tvoří lidé s násilnými sklony. Nejčastěji se jedná o osoby s různými psychickými, sociálními a zdravotními problémy, jakými jsou například:

- problémy s alkoholem (od častého pití k chronické alkoholové závislosti)
- závislost na dalších látkách (drogy, léky, nikotin, kofein)
- dlouhodobá nezaměstnanost
- osobnostní poruchy (organické, narcisistické, závislostní, hraniční, někdy poruchy antisociální)
- narušení kongnitivních funkcí (zejména problémy s pamětí a koncentrací)
- odsouzení za trestnou činnost (domácí násilí, krádeže, násilnosti, loupeže)
- dluhy (nezaplacené alimenty, daně atd.)
- přetřhané rodinné vazby a ztráta společenských vztahů
- nedostatek základních psychologických schopností – zvládání stresu a problémů v mezilidských vztazích, ovládání emocí - především hněvu a jiných

Účastníci programu jsou obvykle pod vedením sociálních pracovníků, soudních referentů a profesionálních poradců.

Typickými a převažujícími účastníky našeho programu jsou lidé nezaměstnaní, závislí na alkoholu, mající řadu osobních problémů a v minulosti problémy se zákonem. Řada z nich

má za sebou dlouhodobé násilné chování používané coby prostředek k řešení mezilidských problémů, zvládání stresu a ulevování od požadavků kladených okolím. U účastníků fungují silné obranné mechanismy, které jim brání přijímat jakékoli informace lišící se od jejich navyklého úhlu pohledu.

Rozsah psychologického, sociálního a zdravotního narušení je u klientů obvykle značný. Mají navíc jen velice malou motivaci ke změně svého chování a způsobu uvažování o sobě samých i ostatních lidech.

Naše filosofie pomoci pachatelům násilí se sestává z následujících principů:

- využívání různých metod práce s účastníky – společná sezení, svépomocné skupiny, výukové skupiny, přednášky, workshopy a kurzy, terapeutické skupiny, psychologická, sociální a právní pomoc, krizová intervence, pracovní poradenství a další
- zapojení účastníků programu do projektů prospěšných pro místní komunitu, například distribuce potravin (program EU), příprava štedrovečerní večeře pro bezdomovce a chudé lidi či vytváření nových asociací
- kooperace s ostatními centry asociace, kde je obětem násilí poskytována nezbytná pomoc
- striktní dodržování pravidel (bezpodmínečná alkoholová abstinence, zdržení se jakýchkoli násilností, práce v rámci dílen, účast ve výukovém programu); srozumitelný a pevně daný způsob vyloučení, k němuž dojde v případě porušení pravidel, norem a principů
- tam, kde je to možné, vyčkat s přidělováním diagnózy („nálepkování“)
- úzká spolupráce s místními institucemi – policií, pracovním úřadem, centrem sociální podpory, zdravotnickými službami a dalšími
- učení se psychologickým dovednostem při řešení každodenních problémů a konfliktů, které se vyskytnou v životě komunity
- odhodlání a zaujetí členů asociace pro práci s účastníky, připravenost členů navázat s nimi úzké a rovnocenné vztahy

Podřízení se normám komunity a nutnost účastnit se domluvených aktivit vytváří skvělé podmínky pro učení se a změnu. Takový proces s sebou nese řadu obtížných situací, jakými jsou konflikty, spory a napětí v mezilidských vztazích. To posléze vede k asertivnějšímu chování – kontrole hněvu, vyjadřování názorů a stanovisek, formulaci a přijetí kritiky, práci na úkolech a přijímání zodpovědnosti za sebe samého i celou komunitu.

Klíčovými tématy při řešení sporů v komunitě jsou následující body:

- donucení ke studiu versus dobrovolné rozhodnutí
- stálá účast na terapeutickém programu a psychologické asistenci versus možnost jednorázově se rozhodnout na jejím vynechání
- použití násilí jako způsobu řešení interpersonálních konfliktů
- role mužů a žen v komunitě – femininita a maskulinita
- domýšlivost versus přijetí plné zodpovědnosti za sebe sama

V programu dochází k realizaci následujících kroků:

- první kontakt
- přijetí komunity, zapojení se do komunitního života
- zkušební měsíc – komplexní diagnóza (zdravotní, psychologická, sociální, profesionální)
- výběr pracovního zaměření v dílnách (pracuje se od 7.00 do 15.00)
- podpis smlouvy – maximálně na dva roky
- výuka, terapie, kurzy, přednášky
- možnost hledat si zaměstnání – obvykle s pomocí úřadu práce
- ukončení smluvního vztahu – po dvou letech trvání

Efektivnost našeho programu záleží na disciplíně a dodržování všech norem Centra sociální výchovy.

Asociace pro vzájemnou pomoc Being Together v současné době provozuje tři centra: *Centrum pro prevenci, výchovu a terapii (dříve Centrum pro pomoc rodinám)*, *Domov pro oběti násilí* a *Centrum sociální výchovy Barka*.

MOTIVACE SYSTÉMU TERAPIE PACHATELŮ DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Wim Pontier, De Waag Centre for Forensic Psychiatry – Den Haag, Nizozemí *

Strukturální terapie pachatelů domácího násilí v Nizozemí je novinkou. Je to pouze deset let, co byla ustanovena terapeutická centra a organizace v tzv. sítích „terapie pro bezpečí“ začaly spolupracovat. Smyslem bylo dokázat společnosti, že účinné směřování k terapii může být organizováno a různé organizace v nich dokáží spolupracovat.

Když se podíváme do historie potýkání se s domácím násilím v Nizozemí, můžeme si povšimnout, že ještě před dvěma či třemi desetiletími domácí násilí bylo stále považováno za soukromý problém. Za to, co se odehrálo za zavřenými dveřmi, nenesla společnost odpovědnost. Policie, soudní systém, lékaři a mnoho dalších nepřímo zainteresovaných se o tento problém nezajímali.

Pod vlivem feministických hnutí se začalo věnovat více pozornosti obětem domácího násilí, zvláště pak ženám, a centra zaměřená na jejich ochranu a pomoc poté začala vznikat na mnoha místech v zemi. Centra byla umístěná na utajených adresách, takže oběti mohly uprchnout od manželů, kteří je napadali. Pokud to bylo nezbytné, tak i s dětmi. Prvotní myšlenka byla dodat obětem sílu a pomoci jim, aby se postavili na vlastní nohy.

Realita byla a pro většinu žen stále je z mnoha různých důvodů taková, že se znovu vracejí ke svým manželům. A protože se nic nezměnilo na dynamice vztahu, skončily ve stejně palčivé situaci. Znovu a znovu.

Je zřejmé, že kromě pomoci obětem se musíme dívat do budoucna a být schopni zastavit násilí a samozřejmě jít k jeho zdroji, tj. pachateli samotnému.

Pokud se zaměříme na pachatele samotné, je zřejmé, že kromě malého procenta opravdových psychopatů, se většinou jedná o úplně normální osoby, kteří mohou být i milujícími partnery a dobrými otci.

* Wim Pontier – wpontier@wanadoo.nl; De Waag Centre for Forensic Psychiatry – Den Haag, Holland

Pokud se zaměříme na jiný úhel pohledu, můžeme mnohokrát odhalit dvě tváře, kdy agresivní tvář byla doplněna pocitu ponížení, strachem z opuštění, strachem ze ztráty kontroly a následně ztrátou síly, často v kombinaci s požíváním alkoholu nebo užíváním drog a různými dalšími faktory.

Toto agresivní chování a jeho nešťastné následky jsou vedle toho, co to znamená pro oběti samotné a jejich děti, většinou velmi znepokojivým faktem i pro agresory samotné. Vyhledání pomoci není první možnost, o které agresor uvažuje. Strach z veřejného ponížení, stud a zloba, nemotivuje muže ke změně, ale nutí je vybrat si mezi jinými možnostmi a to např. : zapomenout na násilné incidenty, klamaní oběti, minimalizace problému, požívání alkoholu atd. Existuje také možnost, že se muži budou chovat násilně znovu. Kruh násilí tak může pokračovat znovu a znovu s narůstající intenzitou a periodicitou násilí, agresivních výbuchů a pak se zklidněním s novými sliby a se pokusy zapomenout na to, co se stalo. Motivace násilníků pro změnu vyžaduje více než je dobrý úmysl, potřebuje motivaci a tvrdou práci: násilníci musejí být ke změně přinuceni.

Kromě psychologického pohledu na domácí násilí je zde i porušení práva. Musí se to řešit jako jakékoliv jiné porušení práva. Každý je zodpovědný za jeho vlastní chování, proto tedy negativní důsledky by měly následovat agresivní chování.

Ministr spravedlnosti Nizozemského království a soudní moc převzali zcela odpovědnost za bezpečí ve společnosti. Uznali strukturální charakter problému domácího násilí a nařídili policii a okresnímu prokurátorovi/státnímu zastupitelství, aby se k tomu stavěli s nejvyšším důrazem.

Policisté, kteří byli trénováni v nové metodě jak řešit domácí násilí, mají vzdělání v problematice domácího násilí a jsou poučeni, jak strukturovat dobrý případ a zvýšit ochotu obětí podat žalobu proti násilníkovi, tak aby se dostal před soud. Okresnímu prokurátorovi/státnímu zastupitelství bylo nařízeno, aby neposuzoval situaci podle obvyklého měřítko, ale aby ji řešil specifickými cestami. Z hlediska oběti není možné podat žalobu, protože mnohokrát jí hrozí více násilí. Násilníkovi nakonec není udělena žádná pokuta a peníze na soudní výlohy častokrát pocházejí z rozpočtu oběti.

V novém přístupu dominuje představa, že pouhý rozsudek udělení vězení nezmenšuje riziko, že pachatel spadne zpět do agresivního chování. Takže pokud je to možné, bude rozsudek zahrnovat terapii jako první podmínku.

Proces odsouzení pachatele je tedy následující. Pachatel je vydán policii, předveden před soud, pokud je to možné, tak je mu dán podmíněčný trest, v jehož průběhu je kontrolován sociálním kurátorem, ten učiní rozhodnutí, zda-li je vhodným kandidátem pro terapii, a poté je poslán do terapeutického centra.

Mezi organizacemi sítě „terapie pro bezpečí“ existuje přístupová smlouva, podepsaná všemi jejími členy. Tuto smlouvu spolu uzavřely, aby se urychlilo vyřízení agendy týkající se nástupu násilníka do terapeutického programu během dvou až tří týdnů. Terapie tedy může začít hned v krátkém intervalu po násilném incidentu.

Tato procedura a celá terapie je přímo zaměřena na to, přimět pachatele, aby byl zodpovědný za své vlastní chování. Když absentuje na schůzkách nebo nespolupracuje při terapii, je znovu vrácen zpět do řetězce sociálnímu kurátorovi a policii. Pachatelův trest bude změněn na nepodmíněný a policie zajistí bezpečí oběti.

První fáze terapie je zaměřena na zastavení násilí. Terapie samotná může začít, až v momentě když se násilí zastaví. Toto se děje procedurou time-outu (čas na oddech): když klient cítí, že jeho zlost vzrůstá, vyhlásí time-out (oddechový čas) a opouští pokoj či byt nejméně na jednu hodinu, aby se uklidnil; když se jeho zlost dostatečně zmenší, aby uchránil svého partnera od nebezpečí, vrátí se zpět a naváží spolu kontakt. V okamžiku obnovení kontaktu se žádný z partnerů nevrací zpět k předmětu či tématu, které vyvolalo zlobu, a to do dalšího dne nebo do dalšího terapeutického sezení.

Pokud je to možné, je důležité zahrnout oběť do této procedury, takže oběť porozumí důležitosti faktu, proč její partner odchází. Souvisí to s jejím bezpečím, a ne tím že jenom prchá od problému. Je to on, kdo si bere zodpovědnost za svoje chování.

Po počáteční fázi, kdy funguje spolupráce s oběma partnery, je třeba vybrat některý z existujících terapeutických programů. Programy mohou mít podobu programů pro agresory domácího násilí, základní programy pro agresivní jedince, manželská terapie, ženské skupiny a individuální terapeutické skupiny a pokud je to nezbytné, pak i léčebné skupiny.

Většinou kombinace těchto terapeutických programů bude záviset na analýzách chování násilníka a manželských problémů.

V terapeutických skupinách existuje množství témat, které budou postupně řešeny: agresivita a time-out procedura; důvody násilí, zodpovědnost za vlastní chování; funkce

agresivního chování ve vztazích; alternativní chování; zneužívání alkoholu a drog; svědomí a vcítění. Klíčový prvek ve všech terapiích je předání zodpovědnosti za své vlastní chování.

Nakonec nehovoříme pouze o motivaci pachatele k terapii, ale pokud možno také o možnosti terapie pro oběť, ale také o organizacích v síti terapie pro bezpečí. V této struktuře zná každý svoji odpovědnost a úkoly a může být vytvořen optimální kontext pro řešení těchto složitých problémů.

Je důležité motivovat lidi v terapeutických centrech, aby pracovali s touto specifickou populací. Není to vždy nejjednodušší, když klient sedí před vámi poprvé, ale výsledky mohou být velkou odměnou, a to pro všechny zúčastněné strany.

STRATEGIE PRO INTERVENCI U NÁSILNÍKŮ Diskuze nad několika veřejně politickými problémy

Hamish Sinclair, Manalive, USA*

ŠPIČKA LEDOVCE

Jsem velice potěšen, že se s vámi mohu podělit o některé informace a zkušenosti, které jsem nasbíral za prvních dvacet šest let pouti, kterou jsem urazil po spletitých cestách intervence v domácím násilí a skrze srdce a duše více než sta tisíce násilníků snažících se potlačit své sklony k agresi. Byl jsem požádán o krátké shrnutí vývoje programů intervence ve Spojených státech, přičemž mám pro vás jak dobré, tak špatné zprávy.

Dobrou zprávou je, že mnoho násilníků, s nimiž jsem pracoval, na sobě nepřestalo pracovat. Špatná zpráva je to, že nemáme k dispozici žádný průzkum, který by potvrdil, že se svým násilným chováním opravdu přestali. Mám však určité anekdotické důkazy, že se věci vyvíjejí dobře. Můj optimismus pramení z toho, že potkávám mnoho svých absolventů v obchodech a jinde ve městě a jejich partnerky se zdají být potěšeny výsledky. Další špatnou zprávu však skýtají čísla. Pracujeme pouze pro špičku ledovce tvořeného muži, kteří jsou doma agresivní. Přesto, že je naše činnost v USA velice rozsáhlá, setkáváme se pouze s malým počtem mužů, kteří doma ubližují ženám. Provozovali jsme rodinné poradenství, individuální terapii, dobrovolné sousedské programy pro násilné partnery žen v azylových domech, programy pro pachatele přidělené soudem, programy pro všechny mužské pracovníky a programy s muži a ženami. Po třiceti letech práce jsme však pouze poodhalili problémy spjaté s eliminací domácího násilí, jenž je pro nás v mnohém stále hádankou. Jak tedy vypadají programy, které napomáhají pachatelům, aby přestali bít manželky?

Násilníci nenastupují do programů dobrovolně a i když jim nařídí terapii soud, intervence mívá prudce klesající účast. Pokusím se tento problém objasnit pomocí několika názorných údajů. Policejní zprávy ze státu Kalifornie, kde žiji, odhalují hloubku problému.

* Hamish Sinclair – mmanalive@sbcglobal.net; Manalive (Men Allied Nationally Against Living In Violent Environments), USA

V Kalifornii žije zhruba 11 milionů dospělých žen a podle údajů kalifornského generálního prokurátora z roku 2001 více než polovina z nich zažila alespoň jedenkrát za život fyzický útok ze strany manžela. Při tom je třeba si uvědomit, že toto číslo zahrnuje pouze ženy, které přivolaly policii, a proto se můžeme domnívat, že počet pachatelů je ještě daleko větší. Vezmeme-li v potaz byť jen tyto podhodnocené údaje a projdeme společně počty násilníků skrze body, které jsem vyvodil z údajů našeho programu z roku 2001, je možné zhruba odhadnout, že pouze 4 500 násilníků z pěti a půl milionu dokončí program intervence, i když je jim nařízen zákonem.

Začneme se zaokrouhleným počtem 11 000 000 žen ve státě:

Přes 50% z nich, tedy 5 500 000 zažilo fyzický útok od svého manžela.

Pouze 5%, tedy 275 000 jejich násilníků bylo určeno pro léčbu.

Pouze 50% z nich, tedy 137 500 přijalo terapii nařízenou soudně.

Pouze 50%, tedy 68 750 zůstalo v programu déle než jednu noc.

Pouze 5% z nich, tedy 3 437, dokončilo 52 týdenní program.

PŘESTÁVAJÍ MUŽI S NÁSILÍM?

Problém intervence v oblasti domácího násilí je ale natolik palčivý, že i toto množství zakončení programu považujeme za povzbudivé! Přestali však tito muži s násilím? To mohou říci pouze oni, jejich manželky a rodiny. Nemůžeme si být jistí, protože stejně jako u jiných programů v této oblasti je možnost zjišťování úspěchů a neúspěchů přinejlepším nevyrovnaná a obvykle zcela chybí. Vhodné nástroje měření se sice vylepšují, ale násilníci jsou velice mobilní skupinou a většinu z nich není po ukončení programu možné vyhledat. U Manalive¹ jsme zdokumentovali recidivitu, což však není totéž jako opuštění programu. To, že se muž nevrátí do vězení nebo do programu, který jednou absolvoval, totiž neznamená, že jeho násilí přestalo. Naopak je možná stále surový, avšak lépe uniká zadržení.

Ed Gondolph a další provádějí výzkum programů týkajících se násilí. Zde existují určité údaje o recidivitě od výzkumníka Dr. Jamese Gilligana z Harvardské univerzity z roku 2001 vzešlé z tříletého studia programu Manalive u sanfranciského vězení. Dr. Gillian zjistil 80% snížení

¹ *Manalive* – zkratka názvu Men allied nationally against living in violent environments, Mužské národní společenství proti životu v násilném prostředí

recidivity u mužů, kteří se čtyři měsíce účastnili programu ve srovnání s identickou skupinou mužů, kteří programem neprošli.

Další zpráva není vědecká. Zběžný pohled do statistik znovuvěznění u státní věznice San Quentin ukazuje, že v roce 1996 byla recidivita u mužů z našeho programu o 92% nižší než u neúčastníků. To je důležité, protože celková recidivita ve vězení je 82% v Kalifornii, z čehož se 84% mužů vrátí po té, co jejich oběti kontaktují policii. Mark Owens z mužského programu u sdružení Marin Abused Women's Services (MAWS) studoval tato čísla a zjistil, že 79% absolventů programu z roku 2000 se nikdy nevrátilo. Z těchto nastíněných údajů a anekdotických důkazů vyplývá, že muži se často naučí potlačit své násilí, pokud je však dokážeme přimět, aby zůstali.

Přes upozornění, že o tématu nepojednám v celoamerickém záběru a že naše úsilí v této oblasti nezaznamenalo žádný bombastický úspěch, jsem byl požádán, abych vám přiblížil, jak jsme dospěli alespoň k našim dosavadním výsledkům. V této prezentaci bych chtěl nejprve pojednat o kořenech hnutí obětí, které náš národ nepochybně upozornilo na problém domácího násilí a jeho pachatelů v sedmdesátých letech. Ve stručnosti vám vylíčím, jak jsem se začal zabývat programy pro pachatele násilí a vytvořil Manalive – programy pro prevenci násilí. Dále zběžně projdu teorií intervence v oblasti domácího násilí a otázku soudních rozhodnutí., tedy dvě klíčová témata v programech pro násilníky.

ŽENY TOHO MĚLY PO KRK!

Veřejnost jako taková jakožto i státní pracovníci a lidé zabývající se problematikou duševního zdraví byli odjakživa skeptičtí směrem k možnosti eliminovat domácí násilí. Toto téma se obvykle nenačiná, ale když už na něj dojde, lidé obracejí oči v sloup a nevěřičně rozhazují ruce. „To máte jako s počasím,“ tvrdí. „Je to přirozené. S tím nic nenaděláte, muži prostě takoví jsou a sotva se změní.“

Počátky intervence u domácího násilí v USA jsou spojeny s velice osobními zážitky některých radikálních žen ze šedesátých let. Byly dobrovolnicemi v hnutích za svobodu, která se v té době v USA hojně rozvíjela, a byly rozrušené reakcemi mužů na jejich stížnosti týkající se jejich nerovného zacházení v hnutích za občanská práva a ve studentských protiválečných hnutích. Muži totiž brali na lehkou váhu jejich rozhodování v teoretické

oblasti a strategické schopnosti a nerespektovali je přesto, že mnohé z nich byly neohrožené a odvážné organizátorky. Automaticky ženy přiřazovali k podřadným aktivitám – měly působit jako sekretářky, roznašečky letáků, ženy starající se o domácnost a navíc mužům posloužit v posteli. Stížnosti žen si u nich přitom vysloužili jen ignorování a posměch. Když ženy setrvaly na svém postoji, muži se obvykle bránili zuřivými, ponižujícími útoky a ženy obviňovali z rozvracení a zrazování jednoty hnutí, které nakonec povede k jejich destrukci. Ženy se nakonec od mužů skutečně odtrhly jak v aktivitách hnutí, tak mnohdy i v soukromém životě, a nastoupily trnitou cestu politického separatismu, když se přidaly k dalším ženám a vyvolaly vlnu pobouření a protestů, jenž byla u zrodu mocného militantního hnutí třetí vlny feminismu, které brzy rozhýbalo národ.

Programy pro násilníky v Americe za svou existenci vděčí právě tomuto historickému separatistickému hnutí, v němž se ženy chopily šance nahlédnout svou situaci nezávisle na mužích. Vystupňování masivní kampaně na lokálních i celonárodních veřejných demonstracích podnítilo mediální boje o ženských otázkách a otevřelo ženám cestu k politické akci, která vedla přímo ke zrodu programů pro násilníky. Ženy spolu diskutovaly v rámci rozsáhlého systému grass roots, tedy skupin zvyšující uvědomění napříč celou zemí, z nichž mnohé působily tajně v undergroundu. Prakticky v každém městě fungovala alespoň jedna. V těchto skupinách šířících uvědomění mohly ženy vzájemně sdílet zkušenost, jaké je to být americkou ženou v polovině dvacátého století. Jakmile z nich za nepřítomnosti mužů opadly zábrany, začaly vyprávět zážitky, o kterých nemohly nebo se ostýchaly hovořit i s nejlepšími přítelkyněmi. Obraz, který takto vyvstal, byl obrazem útisku, systematické genderové diskriminace, sexuálního obtěžování v práci, znásilňování a bití doma, znásilnění a přeпадů na ulici. Při práci pro hnutí pak ženy trpěly systematickým a paušálním popíráním zmínek o tomto násilí a útocích. Nyní však mohly sdílet zážitky soukromě prožitého násilí a nesmírná hrubost a zneužívání, které musely snášet, když byly konfrontovány se svými násilníky, je naplnila odhodláním založit azylové domy pro ženy. Hnutí týraných žen (The Battered Women's Movement) a hnutí Rape Crisis Movement vyvinula strategii, která měla pomoci obětem nejpalcivěji zasaženým brutalitou svých mužů a rozšířit povědomí žen, což mělo vyústit v masové hnutí požadující změnu.

OSOBNÍ PŘÍBĚH

Prvním z těchto azylů byl Marin Abused Women's Services (MAWS). Bylo to dva roky staré zařízení pro týrané ženy založené v roce 1978 v bohaté bílé předměstské části Marin na severu San Franciska – proslulé Golden Gate Bridge. Sem jsem se dostal v roce 1979 a coby dobrovolník jsem napomáhal vzniku programu intervence pro násilníky. Byl jsem organizátorem komunity a jedním z mužů z hnutí, které jejich „sestry“ opustily, a tak jsem se dostal až k problematice domácího násilí a nyní přicházím i k vám, a to s poněkud odlišným úhlem pohledu, než jaký má většina lidí z oboru, které jsem měl tu čest poznat. Ve své práci jsem se osobně setkal s domácím násilím, o němž jsem si tehdy myslel, že pro mě bude pouze profesionálním, nikoli osobním tématem. Krátce vás s touto zkušeností seznámím. V Detroitu zkrájedesátých let jsem začal mít v okruhu mých známých a v práci problémy s několika dobrými přáteli, které byly velice podobné problémům, s jakými se setkaly ženy z hnutí za svobodu během své činnosti. Mí kolegové a přátelé protestovali proti tomu, aby se jejich manželky začlenily mezi nás do skupiny řídicí společenskou organizaci, kterou jsme vytvořili. Musím říct, že muži zuřili, když jsem namítal, že na požadavku žen nevidím nic špatného. Když však ženy trvaly na svém, tito jindy dobrosrdeční chlapíci po té, co přišli domů a po další vzrušené výměně argumentů, ztloukli své ženy, aby je umlčeli. Bohužel musím přiznat, že jsem neutěšenému postavení, v němž se ženy ocitly, nevěnoval pozornost a namísto toho jsem se plně koncentroval na svou práci. Tito horliví a vůdčí muži, jimž jsem měl příležitost několikrát v životě plně důvěřovat, zažili noc naplněnou násilím ke svým manželkám, což naši organizaci rozcupovalo, načež během několika týdnů zanikla. Muži a ženy v této vzrušené debatě zaujali postoje, které nebyly vždy protichůdné, a rozčilení žen ve sporu se na těchto setkáních maximálně vystupňovalo. Nikdo totiž o násilí nehovořil a nemyslel, že by na tom bylo něco špatného. Mé výzvy k jednotě mužů a žen v sousedství v těch dobách nebyly učené a podložené teorií o sexismu, o níž jsem se dozvěděl až později, ale byly pro ně natolik nepřístupné, že se na mě mí spolehliví a opravdoví přátelé tak rozezlili, že posbírali skupinu svých přívrženců, a začali mi vyhrožovat, že mě připraví o život, pokud své postoje neodvolám, nebo okamžitě neodejdu z města. Stál jsem si na svém – neodvolal jsem, ani jsem neopustil město, ale po kolapsu naší organizace jsem si nemohl být jistý svou bezpečností na ulicích v mé čtvrti. Stáhl jsem se proto do undergroundu až do doby, než jsme

po šesti měsících vyhlásili příměří. Tehdy se to vše zdálo být součástí mé práce, avšak následně jsem si uvědomil, že mé působení v undergroundu, bylo podobné zážitkům žen utíkajícím do bezpečí od svého násilníka. V té době jsem cítil, že lidé ochotně popírají násilí mužů, bagatelizují jeho dopad, kladou je za vinu obětem, a když vycítí osobní a společenské propojení problému, tím spíše se jej snaží ospravedlňovat, omlouvat a ignorovat.

Můj vlastní strašlivý zážitek se pro mě stal zlomovým okamžikem a přijal jsem ho jako volání po probuzení, které mne zasáhlo až do morku kostí. Poprvé v životě jsem na vlastní kůži zažil něco podobného vlně tsunami – stejně všeobjímající a drtivý dopad totiž mělo domácího násilí na můj vlastní život. Ohrozilo můj život, přišel jsem kvůli němu o práci, oddělilo mne od mých přátel a kolegů, učinilo z žen a rodin v mém okolí oběti, zničilo mou víru v přátelství k nynějším násilníkům a zničilo skvělou věc, která se mohla udělat pro místní rodiny. Navzdory všem negativům zde však byl jeden pozitivní důsledek. Má pozornost se upoutala směrem k obyčejným mužům a jejich sklonu ovládat a donucovat ženy a to i za použití násilí. Zanedlouho po té, co bylo uzavřeno příměří, jsem město opustil a odjel do Berkeley v Kalifornii jako komunitní manažer ženoucí se za odpovědí na otázku, která podle mě rozdělovala svět na dvě poloviny z nichž na jedné byli muži a na druhé ženy. Proč muži páchají násilí a ničí lidi i věci, které milují? Mí známí muži tloukli ženy, které milovali, vyhrožovali svému nejlepšímu příteli, když souhlasil s tím, že se ženy mohou účastnit setkání a nakonec rozbili naši společenskou organizaci, kterou celá naše čtvrt' pět let budovala.

Za šest let studia a práce v terénu, kterou jsem absolvoval s několika skvělými učiteli v místních zařízeních pro subakutní schizofreniky, jsem se zaměřil na dvě oblasti – internalizovaný útlak a rozdvojenou osobnost. Nejprve jsem spolupracoval s Claudem Steinerem v rámci týmu Radical Therapy Collective v Berkeley a díky němu a několika dalším jsem se dostal k dílu skotského psychiatra a teoretika Dr. Ronalda Lainga. Studoval a testoval jsem v terénu jeho teorie o vícečetné osobnosti.

Po pěti letech práce jako vedoucí týmu u násilnických schizofreniků jsem se dostal k MAWS a našel jsem zde personál složený z žen, které přesně věděly, co chtějí a co nikoliv. Nechtěly učit násilníky, jak zastavit násilí. Chtěly, aby toto dělali muži. Nevěřily však, že muži odvedou dobrou práci, a proto chtěly muže, kterým bude tato práce svěřena proškolit a dohlížet na jejich činnost. Nechtěly však, aby byl program založen na mužské zkušenosti s jejich násilím. Chtěly jej opřít o jejich vlastní zkušenost s násilím ze strany mužů a jejich

naléhavé potřebě ho zastavit. To mne zaujalo natolik, že jsem se pro ně rozhodl začít dobrovolně pracovat, ale jejich další podmínky mi v tom zabránily. Nechtěly program založený na poskytování služeb násilníkům, který by s pachateli nakládal jako s nemocnými. Chtěly program reedukace, který by proměnil jejich přesvědčení o nadřazeném postavení mužů. Chtěly uplatňovat sociálně genderový přístup a nikoliv přístup osobnostní patologie. Chtěly angažovaně přistupovat k individuálnímu i společenskému násilí mužů. Chtěly také, aby sami muži účastníci se programu podporovali změny ve svém chování a potlačili své násilné sklony, a aby po návratu do svého bydliště obhajovali tytéž změny v rámci svého okolí i u ostatních mužů. Nabídka od MAWS byla pro komunitního organizátora opravdovým snem. Chtěly, aby byl vnímán fakt, že všeobecně přijímaný názor, že domácí násilí je přirozené a nikdy neustane, má za následek to, že muži mohou své násilí popírat, bagatelizovat jeho dopady a vinit za ně oběti. Tento přístup zpochybnil konvenční myšlení v oblasti nakládání s pachateli a to ve dvou zásadních otázkách týkajících se teorie intervence a jejího programového kontextu. Ženy z MAWS zastávaly feministickou teorii genderově podmíněného ovládnutí a donucování žen a usilovaly o změnu komunitní reedukací.

OTÁZKA STANDARDŮ

MAWS vzápětí nastolilo otázku standardů programů pro násilníky. Muži se přirozeně ocitli v podezření, že budou sotva ochotní přijmout feministickou teorii a provozovat programy pro násilníky, které by je činily zodpovědné za násilí mužů a bezpečnost žen. Některé ženy zpochybňovaly samu existenci programů pro násilníky a pojímaly nedůvěru k jejich efektivitě. Byly nedůvěřivé také k teoriím domácího násilí založeným na patologii a kontrole agresivity a poukazovaly na zážitky žen z terapie s tím, že tyto druhy programů vedou k obviňování žen z vyprovokování násilí. Předvíдалy dramatické snížení už tak hubených prostředků pro azyl a služby ženám a jejich přelití do nových programů pro násilníky. Nakonec si byly jisté, že muži by vytvořili tyto nové programy bez konzultace se ženami a že by ignorovali jejich kolektivní zkušenost s násilím ze strany mužů.

Program MAWS (Marin Abused Women's Services "Služby pro týrané ženy v okrese Marin") se podepsal pod Směrnici Nadace časopisu "MS". Tato směrnice se věnovala standardům pro zásahy v oblasti bezpečí žen, odpovědnosti pachatelů za násilnou zkušenost svých obětí, a rozdělní skromných finančních prostředků na služby pro ženy. V roce 1978 se

objevili na schůzku u sídla nadace v New Yorku zakladatelky azylového hnutí a příznivci programů pro muže s prvním pokusem o vytvoření standardů pro programy pro pachatele. Směrnice navrhovala, že muži kteří založili nové programy pro pachatele by měli nejdříve konzultovat s místními azylovými domy otázku zdrojů financování, to aby se vyhnuli případné soutěži už tak skromné fondy, a také aby se zaměstnankyněmi azylového domu konzultovali jejich zkušenosti s komunitou pachatelů, kterým by program pravděpodobně pomohl. Tato směrnice byla první, která stanovila standardy pro práci s pachatelem, standardy které vytvořily princip, že strategie i teorie zásahů by měla být založena jak na zkušenosti těch, kteří násilí prožili, tak na nejdůležitějších tématech jako je: odpovědnost pachatele za násilí, a bezpečnost žen.

PROGRAMY PRO MUŽE NEBYLY PŘETÍŽENÉ

Během prvních deseti let fungování programu pro muže v rámci MAWS, jsme skutečně nebyli zaplaveni násilníky. Vytvořili jsme určitou komunitní radu oddělenou od azylů, kde byli zástupci MAWS a některých hlavních vládních a obecních organizací v zemi včetně ředitele úřadu Health and Human Services Department a úředníků pověřených domácím násilím z probačního oddělení Adult Probation Department. V první skupině se ukázal jeden muž. Terapeutové k nám ze své praxe poslali několik násilníků, kteří byli těžko zvládnutelní a z probačního oddělení přišel jeden nebo dva muži s nízkým příjmem. Pomalu se zvyšující příliv mužů poslaných na doporučení probačního oddělení narostl ke konci dekády až k maximu asi tří až čtyř stovek mužů za rok. Přibírali jsme a školili okolo čtyřiceti dobrovolníků z řad absolventů programu jako zástupce komunity, avšak dobrovolná práce pro nonstop krizovou linku, kterou založili a provozovali, sotva narušila výkon jejich běžných zaměstnání. Přijímali totiž zhruba padesát až osmdesát telefonátů měsíčně, zatímco ženská krizová linka jich měla okolo tisíce. Telefonáty od mužů procházejících programem pro nás byly cennými informacemi a zpětnou vazbou, na lince jsme však nezaznamenávali žádné nové muže volající ze svých domovů v naší oblasti, kteří by chtěli pomoci zvládnout své násilí v krizi během útoku nebo před ním. Evidentně pro většinu mužů nebylo prioritou přijmout zodpovědnost za své násilnictví a přestat s ním. Všechny nás překvapilo, že ani jeden partner žen, které našli útočiště v azylových domech, se neozval přesto, že právě oni byli nejvýznamnějším důvodem pro zřízení linky. Celkový nezdar snah přimět muže, aby

využívali programy, které byly k dispozici, byl celonárodním problémem. Z azylových domů přicházely alarmující informace o tom, že většina přeživších obětí se vracela zpět domů k násilníkům, kteří byli otci jejich dětí, jejich živiteli a to vše bylo podporováno systémem, který neprojevoval o program zájem a nezastavil násilí. Programy azylů a programy pro násilníky navrhovaly řešení spočívajících v možnosti nařídít účast v programu. Jejich zástupci se proto obrátili na systém trestního soudnictví.

REFORMA TRESTNÍHO SOUDNICTVÍ

Odezva trestního soudnictví nebo spíš její zavrženíhodný nedostatek byl vždy velkým problémem pro týrané ženy a jejich násilné partnery. Ženy to nazývaly syndromem dvojího násilí. Jejich partner je tloukl doma a když volaly o pomoc, ubližoval jim naopak systémem. Policie otálela s reagováním na jejich telefonáty a ženám, které k nim přicházely, přisuzovali zavinění násilí. Systém trestního soudnictví pak vnímal domácí násilí jako pouhé rodinné rozepře a docházelo ke zdráhání, měl-li být muž zadržen v jeho vlastním domově zejména proto, že mnozí věřili že šlo o přehnanou náročnost a pomstychtivost ze strany žen. Policie nezatýkala, pokud nedošlo k vážnému poškození zdraví, nebo pokud je násilník také nenapadl. Byli cvičeni k tomu, aby telefonáty na tísňové lince 911 týkající se domácího násilí posuzovali jako rodinné pŕtky a nikoli zločiny. Vyslýchali oběti, prohlíželi jejich zranění a doporučovali jim, aby se v případě potřeby obrátili na pohotovost. Párům obvykle radili, aby oběti přestaly provokovat muže a nepřiměly je tak k opětným výbuchům zuřivosti. Pachatel si dal kolečko kolem bloku, aby se zklidnil a přijal varování, že když bude agresivní a policie bude muset přijet znovu, vezme ho ven a tam si to s ním vyřídí. Mezitím soudci rutinně propouštěli i případy těžkých útoků jakožto rodinné záležitosti, které si má pár vyřešit soukromě. Soudní mediátoři, rodinní poradci a terapeuti pokaždé obraceli svou pozornost směrem k oběti, protože ona byla tím, kdo si stěžuje na potíže a hrouť se. Měli tendenci stranit pachatelům, kteří měli na své straně veřejné mínění a z toho plynoucí pocit vlastní spravedlnosti, jenž stavěl trpící oběti do světla, v němž byly většinou lidí viděny jako nerozumné, blbé, hysterické ženské.

Azylové hnutí chtělo toto změnit. Chtělo, aby byly ženy spravedlnostní posuzovány jako rovnoprávní občané. Dále byl požadováno, aby pachatelé násilí byli z nařizení zadržováni tak, aby byla na první místo kladena bezpečnost žen a ne privilegium, že násilníci

budou ušetřováni zatýkáni v prostředí domova. Na konci osmdesátých let celostátní ženské koalice proti násilí zorganizovaly vysoce úspěšnou strategii požadující trestní reformu. Při energickém, trpělivém, avšak nekompromisním sbírání petic a lobování ve městech, oblastech, státech a federálním zákonodárném sboru, využívaly strachu zákonodárců z odlivu ženských voliček, a tak protlačily nové zákony, které prošly ve většině států a které zajišťovaly povinné zatýkáni domácích násilníků nikoli jako účastníků rodinných hádek a prosté policejní zdráhavosti. Zákon povinného zadržení měl čtyři hlavní cíle. Zaprvé nebral pronásledování žen na lehkou váhu a považoval domácí násilí za trestný čin namísto rodinné rozepře. Dále pro pachatele znamenal připomenutí skutečnosti, že domácí násilí je závažný zločin, jenž se dá trestat zákonem. Zákon také mohl násilníkům nařídít účast v programech, které by jim pomohly přestat s násilím. Navíc zákon umožňoval výmaz trestu po úspěšném ukončení programu a viditelném ustání s násilnostmi, takže se násilník mohl takto vyhnout policejnímu záznamu, který by mu později mohl uškodit v zaměstnání. To byla možnost poskytovaná u přípravného řízení pro muže zatčené za méně závažné trestné činy, při nichž nedošlo k těžkému poškození zdraví. Násilníci dávali souhlas s tím, že se nezúčastní soudního procesu a místo toho absolvují 26 týdenní komunitní program intervence. Pro pachatele, kteří se nekvalifikovali nebo nechtěli kvalifikovat, (někteří muži dávali přednost okamžitému odchodu do vězení před delší povinnou terapií), zákon nařizoval u méně závažných činů roční výkon trestu.

Je tedy zřejmé, že ženy z azylového hnutí završily zásadní změnu v postoji státu k domácímu násilí tím, že se jim podařilo prosadit tyto právní změny. Avšak přijetí zákona byla jedna věc a jeho prosazování v praxi byla věc druhá. Jak říká jedno staré přísloví: „Koně můžeš dovézt k vodě, ale nepřinutíš ho pít.“ To byla naprostá pravda jak pro systém, tak pro násilníky. Chtěl bych vás nyní krátce seznámit s dopadem, jaký měl zákon na násilníky, a jak byl zákon uplatňován, abych vám pomohl osvětlit problémy spojené s jeho vynucováním.

ABY SYSTÉM FUNGOVAL

Nejprve probíhala školení. Jako řada dalších stoupenců programu pracujících ve státě v letech 1988-1994, jsem byl součástí koncentrovaných snah placených z federálních grantů, jejichž cílem bylo vyškolit tisíce kalifornských soudců, policistů a probačních pracovníků, šerifů, správců národních parků i vojenských posádek způsobem odpovídajícím novému zákonu.

V Kalifornii jsme se připravovali na první zatýkání provedená podle tohoto zákona, který vešel v platnost 1. ledna 1991. Měli jsme však obavy. Zaměstnanci v celém trestněprávním systému byli tvořeni takřka výhradně muži a jako takoví byli našimi školeními sotva nadšení. Vyvstaly dva problémy – vliv příkazů a odpor jednotlivých pracovníků k zatýkání mužů v jejich domácnostech za bití manželek. Velitelé věřili, že povinné zatýkání znamená vměšování do policejních praktik, jenž umožní policistům libovolný postup ve sféře zločinu a dovolí jim používat vlastní soudy na skutkovou podstatu události a nařizovat, jaké akce mají být v intencích zákona podniknuty. Naše výcviky však neměly v úmyslu narušovat rozumný průběh uplatňování policejních pravomocí, snažili jsme se především pomoci školeným pracovníkům překonat jejich mužské sklony a zastavit tak omlouvání násilníků a opakující se pronásledování obětí.

Výcviky sice mívaly těžký průběh, byly však vesměs efektivní. Většina pracovníků reagovala profesionálně a řada z nich projevovala k tématu sympatie a podporovala ho přesto, že pracovali v mužském prostředí s vojenským charakterem řízení a ovládní. Problémem ale byla rotace personálu, která vyvolávala potřebu opakovat školení, což jsme si z finančních důvodů nemohli dovolit. Zaměstnanci v trestněprávním systému totiž na každé úrovni pravidelně rotují, což se během let ukázalo být znamenitým opatřením. Avšak tyto personální změny po dvou letech všechny zaměstnance školené pro domácí násilí odsunuly do pozic, kde řešili úkoly jiného druhu. I když se zkušenost s domácím násilím v této sféře jako výsledek naší činnosti mohla prohloubit, pozdější útvary jednající s násilníky byly opět neškolené. Vliv rozkazů a rezervovanost pracovníků se v hierarchii zhoršovaly směrem nahoru a byly tedy patrné především mezi soudci, kteří byli nejvyššími hlavami v celém systému. Měli tendenci k nedůtklivosti u návrhů na využití soudní moci k tomu, aby došlo k zásahům do ústavního práva mužů na soukromí v jejich domovech a do jejich ochrany před napadením státem. Soudci se obvykle nenechali ovlivnit našimi argumenty pro povinné zatýkání, které usvědčí násilníky a přiměje je nebýt agresivními. Soudci však zůstali rezervovaní po několik let a ve strnulé podřízenosti ústavě odmítali použít moc státu k vyvážení genderových nerovností v domácnostech. Zřetelně si vybavuji den, kdy během prezentace podobné této celý sbor soudců kalifornského nejvyššího soudu vytvořil elegantní řadu směrem k východu z přednáškové místnosti a před zraky soudních úředníků prezentaci ukončil. Je však nutno podotknout, že toto se dělo v počátečních dobách a nebylo by fér

tvrdit, že vše bylo špatně ať už se jedná o soud, systém či reformní strategie. Na každé úrovni v systému soudního vymáhání se našel někdo, kdo nám zcela porozuměl a podporoval změny a v maximálním množství případů se pokoušel promlouvat a projevovat svou podporu při školeních. Řada takových lidí od té doby ve svých funkcích povýšila a svých vyšších pozic mohou nyní využívat k ovlivňování systému z pozic našich spojenců a příznivců. Změna je však nikdy nekončící proces a naše zkušenost v této oblasti nabádá k trpělivosti.

Přes všechny tyto snahy se násilníci při předběžném líčení vzpírali programovým opatřením a hromadně se vyhýbali programům. Pokud původní neschopnost systému reagovat na domácí násilí byla prvním selháním, nový zákon přinesl selhání druhé. Pouze malé množství probačních pracovníků mělo dostatečnou vůli zabývat se případy a ne víc, než deset procent násilníků doporučených soudem v předběžném řízení se nakonec dostavilo k programu. Řada těch, kteří tak učinili, jej pak opustila po první nebo druhé noci a už se nevrátila. Soudci neschopní zákon prosadit se zasloužili o selhání v nařizování účasti v programech a stali se terčem vtipů mezi lidmi.

“Jen jezdí opatrně,” řekli si pachatelé mezi sebou. „Pozor na semaforey a měj zadní světla u auta v pořádku.” Pokud by policie neměla důvod je při jízdě zastavit, tak by se nikdy nenašly informace v policejní databázi o tom, že řidič porušil soudní příkaz tím, že nechodí na program pro pachatele a že je na jeho osobu vydán zatykač!

V roce 1994 se hnutí vrátilo zpět k pracovním stolům a začalo usilovat o další dvě změny v systému, jedna sada návrhů měla modifikovat zákon a druhý návrh měl vylepšit metodu, jak zacházet s případy pachatelů. Tentokrát se snažili, aby programu předcházela soud v naději, že předcházející soudní proces zapůsobí na pachatele a přivede je k podvolení se. Programy intervence pro násilníky byly v Kalifornii prodlouženy na 52 týdnů tříhodinových sezení.

Snížili podmínky pro zařazení do post-soudního programu tím, že zvýšili požadavek pro lhůtu během které násilník nesměl mít žádný zápis v rejstříku trestů z pěti let na deset let, a jsem hrdý na to, že mužský program naší organizace “Manalive” byl vzorem pro většinu standardů MASW týkajících se post-soudních programů.

Za druhé, během pětileté vzdělávací kampaně hnutí usilovalo o to, aby každý stupeň Trestního soudního systému pracoval s pachatelem vertikálním způsobem. Každý stupeň systému založil svou vlastní Jednotku pro domácí násilí a byli tam přiřazeni zaměstnanci na delší než

obvyklou služební dobu. Domácí násilí se stalo součástí všech zainteresovaných orgánů a institucí: trestní soud, probační oddělení, obvodní prokuratura, jednotka rychlého nasazení u policie, a speciální program věnovaný pachatelům ve vězení. To znamenalo, že pro pachatele bylo těžší „proplouvat“ systémem a “letět pod radarem”, tak byly nazývány různé snahy násilníků justiční systém ošidit. Tyto změny byly doprovázeny pozitivními výsledky zejména v tom, že pachatelé začali podmínky opravdu plnit.

U Manalive, který od nynějška sídlil v San Franciscu, množství našich klientů vzrůstalo od 80 či 90 v roce 1990 až k maximu 680 v roce 1997. Byli jsme jediným programem v oblasti Marin a jedním z mála v jejím blízkém okolí v San Franciscu. Úzce jsme spolupracovali se zaměstnanci probačního oddělení, abychom započali s procedurou založenou na vzájemné komunikaci a doporučení. Přibírali jsme více absolventů a školili je, aby mohlo vzniknout více kursů a nových programů, ať už k tomu docházelo kdekoli.

SOCIÁLNÍ TRÉNINK A PATOLOGIE

Programy hnutí Manalive se staly oblíbené u více mužů, když se ustálila jejich docházka a doba trvání. Muži byli během prvních několika nocí rozčilení disciplínou a někteří se pokusili odejít a abychom je přiměli zůstat, apelovali jsme se na jejich podmíněné tresty a oni zůstali. To muže usadilo a začal se šířit názor, že program je pro ně dobrý a změní jejich životy. Trvá asi sedm týdnů než se muži uvolní a začnou pracovat. Když se tak stane, zaujme je feministická teorie, kterou používáme a začne je bavit i odlišná atmosféra vznikající, když sobě rovní muži dohromady vytvářejí komunitu a usilují o změnu. Najednou to pro ně bylo hlubší a více uspokojující, než mužská role, na kterou byli zvyklí. Dávalo jim to smysl. Rádi přijali tišší a zdravější realitu i tuto příležitost, jak se naučit získat v ženách spojení doma i jinde během jejich života a práce, učili se, jak budovat život založený na jednotě a důvěře místo zoufalství a ničení. Ulevilo se jim při zjištění, že nejsou blázni ani šílenci ani ti, kteří jsou nemocní. Byli vděční, že jim někdo vysvětlil, že zákony se prostě změnili a že to, co bylo ještě včera večer legální, je dnes najednou trestné. Po několika týdnech zápasu se svým vlastním já a mnohdy despektem svých vrstevníků, přestali vyvíjet odpor proti své účasti na programu. Začali chápat co se vlastně stalo, že se nadřazený přístup je naučeným chováním, které se účastí na programu může změnit. Muži začali chápat, že jejich chování bylo vyvoláno

pocitem strachu, že je někdo odmítne anebo vzdoruje jejich představě o dominanci. V takovém případě používali násilí aby se zase cítili nadřazenými

Ulevilo se jim, když přišli na to, že šlo pouze o zažitý systém názorů, který mohli změnit. Absolvent našeho programu Urban Poole z věznice San Quentin a oblastní věznice v San Franciscu to shrnul ve stručně a barvitě, když popisoval své zážitky s učením se teorie. Prohlásil tehdy v našem videodokumentu „Fatální nebezpečí“, že „to bylo jako, kdyby někdo vlezl do mé hlavy a pořídil rentgen mého mozku v okamžiku, kdy jsem v Manalive trávil první noc.“ Mužům jako Urbanovi se dostalo hluboké úlevy z demýtizace jejich násilí a ze zjištění, že jejich záměr byl ten tam, když se přestali snažit být doma nadřazenými a místo toho začali se svými partnery jednat jako rovní s rovnými. Muži pozorovali sebe samé, to jak pomalu odkládají jednotlivé vrstvy mužského chování, aby odkryli, co se nachází pod nimi, a to vše ve společnosti jim podobných mužů. Mezitím nový zákon poskytoval vládou garantované klienty a programy se začínaly rozhojňovat jako dříve azylové domy a na řadu v debatě opět přicházela otázka standardů.

Azylové hnutí sponzorovalo model Duluth coby krok k profeministickým standardům intervence a úspěšně jej propagovalo v každém ze států. Nicméně profesionální terapeutové od něj couvali a kritizovali ho za příliš restriktivní povahu v tom, čemu říkali „jedna teorie, která se dá napasovat na všechno“, což pro ně znamenalo, že ignoruje komplexní patologické prvky, kterým přičítali zodpovědnost za domácí násilí. Psychiatři a jiní lékaři vidí řešení v individuálním přístupu k násilí jako osobnostní poruše, která by měla být léčena specializovanými odborníky. Předkládají několik dalších příčin domácího násilí a zde předkládám seznam těch, které se zdají být rozšířené. Pokud je chcete hodnotit z perspektivy genderových rolí, je třeba u každého z nich položit následující otázku. „Je-li toto důvod k násilí namířeného na nejbližší osoby, tak proč ho páchá tolik mužů, a tak málo žen?“ Nuže, tady je seznam!

Pro většinu laické veřejnosti je zuřivost mužů, jejich zneužívání a násilí skutečnou záhadou.

1. Když násilníci přijdou do programů určených pro ně obvykle ze svého násilí viní své partnery. Domnívají se, že kdyby je jejich partneři (partnerky) přestali provokovat, přestali by uplatňovat své násilí a to by celý problém vyřešilo.

2. Většina lidí podle všeho věří, že muži mají jednoduše od přírody větší sklony k násilí než ženy, což jde ruku v ruce s jejich testosteronem, a že s tím nikdo nic nenadělá stejně jako

s počasím, ledaže by byli podrobeni chirurgickému zákroku, který by od nich testosteron odejmul.

3. Laikové i odborníci nacházejí společnou půdu u široce rozšířené domněnky, že domácí násilí způsobuje alkoholová a drogová závislost a že vyléčení z ní zbaví muže i násilí.

Mezi profesionály jsou teorie individuálních dysfunkcí komplexnější.

1. Mnoho odborníků na duševní zdraví věří, že traumatické újmy způsobené násilím a zneužíváním v dětství vedou u mužů k rozvoji dysfunkcí, které lze vyléčit psychoterapií.

2. Existuje celá názorová škola, která tento problém připisuje narušením mozku, která jsou buď vrozená nebo získaná např. při narození, při sportech a dětských zraněních., a navrhuje podávání léků a/nebo psychologickou léčbu, která zastaví domácí násilí.

3. Obdobně se někteří experti na psychiku domnívají, že chemické mozkové nepravidelnosti mají vliv na řízení impulsů a doporučují řešit domácí násilí chemickým zásahem.

4. Teoretici rodinných systémů věří, že problémy způsobuje nerovnováha v energetickém systému vztahů v manželství a že je třeba naučit se, jak zvládat a kontrolovat vztek.

5. Další experti na duševní zdraví poukazují na to, že muži špatně uvažují o sobě samých i o ostatních a z toho pramení nedostatek sebeúcty, jehož nápravou bude zastaveno domácí násilí.

6. Mnozí odborníci ve Spojených státech se domnívají, že domácí násilí je způsobeno chudobou a zlepšení pracovních příležitostí a podmínek, v nichž rodiny žijí, odstraní primární faktory stresu a zastaví i domácí násilí.

7. Řada zástupců obce věřících se domnívá, že násilí je působeno tím, že rodiny nedostojí duchovním závazkům, a morálním úpadkem společnosti. Posílení náboženské oddanosti a zlepšení morálky je proto klíčem k zastavení domácího násilí.

Výzkumy Murraye Strausse a Richarda Gelles jsou dominantní silou, která chce zaujímat patologický přístup k problému, přičemž je důraz kladen na výsledky výzkumu tvrdící, že ženy jsou stejně násilné jako muži. V jejich výzkumném institutu na University of Rhode Island dohlíželi na personál a studenty, kteří po léta prováděli rozsáhlou práci, která zpochybňovala objektivitu zkušeností obětí a teorii genderových rolí. Psychiatři poukazovali

na tento výzkum, když zakládali programy pro násilníky založené na jejich vlastních terénních školeních.

ZÁMĚNA POHLAVÍ A GENDERU

Zdá se, že existoval rozpor mezi přístupem hnutí azylových domů a přístupem teorie genderu k vnímání pohlaví a genderu. Pohlaví je biologická kategorie, zatímco gender je kategorie sociální. To je zásadní rozdíl, protože teorie genderových rolí nikdy nepopírala zřejmý fakt, že ženy mají potenciál k násilnému chování a občas se tak skutečně chovají. Teorie však poukazuje na přinejmenším sedm tisíc let fungování společností s dominantní rolí mužů a vyvozuje, že jejich gender vede k očekávání, že jejich sociálním zvykem a povinností je dominovat nad ostatními, což je opravňuje k násilí a přijímání nadřazeného postavení tam, kde je to třeba. Teorie genderových rolí zpochybňuje princip zažitých zvyků, pokud se vztahují na genderovou nerovnost. Princip mužské převahy je všeobecným principem, který vládne všem vztahům v kulturách s mužskou šovinistickou kulturou. Není to omezeno genderově, protože jde mnohdy především o vztahy mužů s muži. To je evidentní u vražd spáchaných v USA v roce 2001, kdy v 90% případů byli muži zabiti jinými muži a v pouhých 9% případů šlo podle oficiálních statistik o mužské vrahy a ženské oběti. Jak odhalují i statistiky, muži si během staletí uvědomili, že princip dominance je pro ně nebezpečný a často má osudné osobní a katastrofické občanské výsledky. Proto byla zavedena vláda práva a nikoli mužů, která se pokouší nekrvavým vyjednáváním domoci principu převahy. Aby se lidé vyhnuli zkázonosnému boji v krvavých arénách, vláda práva posouvá boj o moc do sféry intelektuálně budovaných precedentů v zákonech, takže lze vést spory demokraticky a bez rozsáhlých škod na životech a majetku. Parlamenty například nejsou nic jiného, než místa, kde jednotlivé skupiny mužů mohou spolu hovořit, což je vyjde mnohem laciněji, než kdyby bylo možné, aby muži mezi sebou řešili své neshody řádním v zemích svých nepřátel a ničením všeho, co jim přijde do cesty. V minulosti samozřejmě trvalo nějakou dobu, než přišly na řadu parlamenty, kterým předcházela spousta krveprolití. Staré zvyky vymíraly pomalu a pozůstatky starých pořádků jsou ztělesněny válkou, která nastupuje při krachu diplomacie, teroristickými vzpourami, produkcí a distribucí narkotik, jenž byla označena za ilegální, válkami pouličních gangů a – což je pro nás nyní nejdůležitější – mužským domácím násilím, které je páčáno na ženách v soukromí domovů. Podle údajů ministerstva spravedlnosti z roku 2005, jsou muži v 83% vrahy při vraždách mezi manželi, a v 75% vrahy

při vraždách mezi druhy a družkami, čímž podle teorie genderových rolí vynucují své pradávné právo. Ze stejných důvodů jsou ženy obětí manželských vražd v 84% případů a v 86% případů u svobodných párů.

Tyto statistiky ukazují, že otázka domácího násilí, kterou mají muži nyní před sebou není nastolena tím, že se násilí náhle objevilo anebo má více “neurotickou” či “psychotickou” podobu než tomu bylo předtím než začaly programy pro pachatele působit. Je to způsobeno tím, že v průběhu dvacátého století ženy stanovily mez a nechtěly dále povolit, aby se “mužský” genderový kulturní princip převahy dál odehrával za uzavřenými dveřmi amerických domácností. Ženské snahy o to, aby byl reformován Trestní soudní systém jsou nyní podporovány zákonem. Tento ženský pokus je zrcadlením staletí přetrvávající mužské snahy o nahrazení násilí mezi lidmi jeho občansko-právní napodobeninou.

Mnozí na straně obětí argumentující genderovými rolemi věří, že tradicionalisté v profesích týkajících se kriminality a duševního zdraví mohou přehlížet vlastní zažitou genderovou roli a obvykle se jí stejně jako jejich předci jednoduše drží.

KDO PÁCHÁ NÁSILÍ?

Doklady tohoto argumentu jsou dobře zdokumentované ve Spojených státech, kde například FBI potvrzuje, že každých třináct sekund je někde svým partnerem zbita žena, nikoli muž. Co se týče obecně rozšířených motivů násilí, pomoc nám poskytuje průkopnická studie Russela a Emersona Dobashových z roku 1978, kterou publikovali v nakladatelství Free Press book pod názvem „Násilí proti manželkám.“ Autoři zjistili, že navzdory všemu ostatnímu co jednotlivé ženy uváděly o svých zkušenostech s násilím ze strany partnera, bylo společným jmenovatelem výpovědí v dotaznících toto zjištění: Jejich muži je bili ve chvílích, kdy pro ně odmítly udělat něco, co po nich v danou chvíli požadovali. Tyto závěry přesně identifikovaly problém se zažitými zvyky genderových rolí v tom, co Manalive nazývá „očekávání autority“ a „očekávání služeb“ u partnerů, což mi připadalo přesvědčivé. Musím uznat, že to přesně vystihuje mou vlastní zkušenost s násilím a s tím, co mí přátelé udělali svým manželkám během oné tragické noci v Detroitu.

JAK JE PŘIMĚJEME, ABY PŘIŠLI?

Je na čase na okamžik se zastavit a shrnout v několika větách mou práci. Musím přiznat, že nejsem příznivcem reformy trestního práva coby cesty, jak rekrutovat násilníky a zapojit je do hluboké sociální změny, kterou vyžaduje upuštění od násilí. Proces je závislý na sankcích ze strany státu a nucení mužů ke změně. To však může být překonáno tak, jak to děláme v Manalive a není to ten pravý problém. Problémem však je, jak zákon odlišně zasahuje muže chudé a barevné a je tím de facto rasistický, když vezmeme v potaz rasistický model chudoby a policejní násilí v jednotlivých státech. Existuje také další problém v tom, že je jednoduše potřeba více kontroly a oddanosti změnám, než na jakou se zmůžou orgány vynucující zákony a na jakou mohou uvolnit pracovníky. Zdá se, že nemůžeme do těchto orgánů nalít prostředky a přesvědčit veřejnost, aby platila za jejich provozování. Lidé v těchto orgánech jsou obvykle oddaními a loajálními pracovníky. Přesto se jejich výsledky opět začaly zhoršovat. Počet doporučení klesá od vrcholu v roce 1997 – celkem 689 v San Francisco – na pouhých 80 doporučení během roku 2005. Policie znovu zlenivěla se zatýkáním násilníků. Veřejný obhájce bojuje proti každému případu, což vede k tomu, že okresní prokuratura anebo statní zástupce ty případy odloží protože nemá dostatečné důkazy, aby vyhráli. Pro muže, kteří projdou probačním systémem, platí staronový problém odhalení soudního zatykače. Na ulici se už zase mluví o tom, že člověku stačí aby jezdil podle pravidel a vyhne se tím problémům. Důvěra sanfranciských žen v systém se zmenšila, a proto přestaly vytáčet číslo 911 – podle údajů statistického úřadu se počet volajících žen za posledních deset let snížil o polovinu. Nastal zmatek. Museli jsme zredukovat a spojit našich 11 programů do třech kurzů, a z práce v komunitě jsme museli odvolat 12 facilitátorů proto, že jsme nedostali dostatečný počet doporučení.

Naši partneři stále pracují zaměstnaní na plný úvazek v rámci soudní soustavy i u jiných úřadů. Jsou zde kvůli velkému množství očekávaných nařízeních posílajících násilníky do programů. Jejich činnost je v mnohém závislá na tom, kdo z politiků je právě u moci. Naši facilitátoři jsou si vědomi toho, že i ten nejlepší trestní soudní systém objeví pouze malinkaté procento násilníků, a my všichni hledáme nové způsoby abychom zapojili další a další do našich kurzů.

Dotazujeme se našich absolventů a hledáme pomoc, jak zformovat systém intervence v jejich bydlištích, tak aby byl bezpečný pro oběti, protože konec konců vědí, že existuje jediná skupina lidí, která může násilí zastavit a to jen a pouze násilníci sami. V Manalive

víme, že se změní, když jim poskytneme tu pravou pomoc coby jim rovní lidé, kterým mohou věřit, protože každý z nás nakonec podstoupil tatáž rizika a prošel týmiž dveřmi.

Rád bych vám poděkoval za pozornost s důvěrou, že zkušenosti, o něž jsem se s vámi podělil pro vás byly užitečné. Nyní rád zodpovím všechny vaše otázky.

- Údaje týkající se domácího násilí jsou neúplné, protože dva z pěti činů nebyly v letech 1998-2002 oznámeny policii.

- Z takřka půl milionu lidí odpykávajících si v roce 1997 ve státních věznicích trest za násilné činy zde bylo 15% pachatelů za násilí páchané na rodinných příslušnících. 45% z nich se v předešlé době setkala se soudním příkazem, aby zanechali násilí. 78% procent jejich skutků bylo spácháno na ženách, často v dětském věku.

- V roce 2002 byly ženy obětí rodinných vražd ve více než polovině případu (58%). Rodinní příslušníci byli v témže roce zodpovědní za smrt 43% všech zavražděných žen.

„Tato zpráva je připomínkou skutečnosti, že ženy se stávají oběťmi v drtivé většině případů domácího násilí a vražd, přičemž i tyto údaje jsou často podhodnocené,“ uvádí Solerová.

„Protože máme málo údajů týkajících se násilí u nesezdaných párů, Statistika rodinného násilí neposkytuje celistvý obraz veškerého násilí páchaného na ženách a dětech ve státě. Není novinkou, že násilí obvykle převažuje mezi mladými páry, u nichž je méně pravděpodobné než u starších párů, že budou manželi, aby odpovídali definici federálního úřadu zodpovědného za prosazování federálních zákonů (Justice Department).

„Řešení a možnosti, která jsme uvedli v platnost skrze zákon o násilí proti ženám (Violence Against Women Act), který byl poprvé přijat v roce 1994, i další iniciativy začínají zaznamenávat úspěchy. Aby každá rodina mohla žít v míru, potřebujeme tyto snahy zintenzivnit.“

Statistika domácího násilí přezkoumává výzkum shrnutý ve dvou databázích FBI (National Crime Victimization Survey) a několik dalších průzkumů statistického úřadu Bureau of Justice Statistics surveys. Statistika byla vytvořena Matthewem R. Durosem, Carolin Wolf Harlowovou, Patrickem A. Langanem, Markem Motivansem, Ramonou R. Rantala a Ericou L. Smithovou z úřadu Bureau of Justice Statistics.

Je k dispozici na stránce www.ojp.usdoj.gov/bjs/abstract/fvs.htm

HOLISTICKÝ PŘÍSTUP V PRÁCI S OHROŽENOU RODINOU V CENTRU NÁDĚJ

Hana Bartová, OZ Pomoc ohroženým dětem – Centrum Náděj, Slovensko*

Centrum Náděj pro tiché oběti domácího násilí vzniklo v roce 1998 jako hlavní program občanského sdružení Pomoc ohroženým dětem. Impulsem pro vznik centra byla studie, kterou jsme zrealizovali v roce 1997 v městské části Bratislavy - Petržalka, ve které sídlíme. Ukázalo se, že nejzávažnějším problémem v tomto regionu je právě domácí násilí. Zpočátku jsme se orientovali na pomoc týraným ženám, pro které neexistovala v této době žádná specializovaná organizace. Z potřeb klientek – žen vyplynula potřeba věnovat se jejich dětem. Taktéž se ukázalo, že je nutné pracovat s muži – jednak s muži, kteří jsou obětí domácího násilí a jednak s partnery klientek – agresory.

V současnosti poskytujeme následující služby:

➤ **Linka pomoci** – provozujeme non-stop linku pomoci pro oběti domácího násilí. V pracovních dnech od 8:00 do 18:00 přímo v prostorách Centra Náděj, během noci, víkendů a svátku máme pohotovostní mobil. Linka není bezplatná, avšak v případě, že klientka nemá finanční prostředky na telefon, nadiktuje nám číslo a my jí zavolám nazpět. Na lince evidujeme ročně více než 1800 telefonátů.

Během několika let vnímáme výrazný posun v odtabuizování tématu domácího násilí a to v tom směru, že na linku častěji volají sousedé, příbuzní, známí, učitelé, ale i kolegové a nadřízení z práce a informují se, jak by mohli pomoci obětem domácího násilí ve svém okolí.

➤ **Psychologická pomoc a terapie** – poskytujeme denně a to pro oběti domácího násilí (ženy, děti, muži, staří lidé), ale i pro agresory. Ze zpětných vazeb klientek víme, že právě akceptace a porozumění, které u nás najdou, považují za nejléčivější faktor v celém procesu úniku z kruhu domácího násilí. Psychologické poradenství nebo terapie se odvíjí od charakteru problému, s kterým klientka přichází.

* Hana Bártová – centrum.nadej@centrum.sk; Centrum Náděj, Slovensko

- **Sociální poradenství** – poskytujeme denně, spočívá ve zmapování celé situace klientky, obeznámení klientky s možnostmi řešení a následném sociálně-právním řešení problému (sepisování návrhů k soudu, sepisování trestních oznámení, příprava na soudní jednání)
- **Právní poradenství** – externí právnička dochází do centra jednou týdně a pomáhá klientkám řešit specifické případy, s kterými nemůže pomoci sociální pracovnice
- **Krizová intervence** – realizujeme podle potřeby a spočívá v okamžitém zajištění bezpečí pro klientky a jejich děti po akutním napadení.
- **Svépomocná skupina** – je otevřenou skupinou pro ženy – oběti domácího násilí. Schází se jednou týdně a poskytuje kromě emocionální podpory i možnost inspirace a hledání řešení problémů klientek. Mnohokrát je po dlouhodobé izolaci pro ženy i místem prvních sociálních kontaktů, ženy mezi sebou navazují přátelství a setkávají se i mimo skupinu.
- **Sociální asistence** – probíhá podle potřeb klientek a představuje zejména doprovázení klientek na soudní jednání, případně pomoc při stěhování z patologického prostředí a doprovázení na úřady a policii.
- **Psychologická diagnostika dětí a výslechy dětí** – ve spolupráci s policií se zúčastňujeme výslechu dětí v případě týrání nebo zneužívání jako odborníci zaměřeni na tuto problematiku a kognitivní psychologii dítěte – oběti. Pro potřeby soudů a policie realizujeme taktéž psychodiagnostické vyšetření dětí zaměřené na posouzení hloubky prožitého traumatu, posouzení následků, doporučení vhodnosti či nevhodnosti styku dětí s otcem – agresorem.
- **Dětský program** – je zaměřený na emocionální stabilizaci a rozvoj životních dovedností u dětských klientů. Spočívá v individuální psychologické práci s dětmi, osobní asistenci dětem (individuální setkávání dětí s dobrovolníky, kteří pro ně zabezpečují program, díky těmto setkáním mají děti možnost zážitku kvalitního vztahu), v klubově terapeutických skupinách, klubových aktivitách (výlety, večírky) a jednou ročně také organizujeme pro

dětské klienty letní rekreačně rehabilitační pobyt. Významnou součástí dětského programu je filiální terapie, která je zaměřená na rozvoj rodičovských dovedností a pomáhá dětem a jejich matkám zkvalitňovat jejich vztah – matky se učí jak přistupovat k dětem ve výchově, jak je vést k zodpovědnosti, jak umožnit dětem projevit se, a odbourávají nevhodné stereotypy ze svých výchovných přístupů.

- **Vzdělávací programy pro profesionály** – několikrát ročně organizujeme workshopy, semináře a konferenci s tematikou domácího násilí pro psychology, sociální pracovníky, učitele, pracovníky nevládních organizací, policisty a dobrovolníky.

- **Kampaň STOP násilí** – jednou ročně probíhá v regionu Petržalky týdenní kampaň Stop násilí, v rámci které dobrovolníci navštěvují úřady, zdravotnická zařízení, školy a oddělení policie a informují o našich službách. Kromě toho probíhá literárně výtvarná soutěž pro děti mateřských a základních škol – tématem soutěže např. bylo “Stop násilí – Čáry – máry odčarujeme chmury”. Součástí týdenní kampaně jsou dále besedy o násilí pro žáky ZŠ a také různé akce pro odbornou i laickou veřejnost, kampaň končí vernisáží, vyhodnocením dětských soutěžních prací a tiskovou konferencí.

V našem textu dále stručně popíšeme jednu případovou studii, v níž poukážeme na nejčastější problémy a otázky, se kterými se setkáváme.

Paní Jana (34) pracuje jako zdravotní sestra, bývalý manžel Miroslav (37) je podnikatel (výroba herních automatů), z manželství mají šestiletého syna Jakuba. V prosinci 2003, kdy se na nás paní Jana obrátila, už byli v rozvodovém řízení, paní Jana měla dítě svěřené do její péče, bydlela u rodičů, neboť ji manžel z jejich společného bytu doslova „vyštvál“. Miroslav vymezil v jejich 2,5 pokojovém bytě pro Janu a syna půl pokoje, v němž spávali a ve kterém si hrávali. Další dva pokoje kromě kuchyně byly zamknuté. Když Jana manžela „neuposlechla“, následovalo bití (kopance, fackování, údery pěstí, tahání za vlasy), psychické násilí ve formě ponižování, vyhrožování a nadávek bylo každodenní. Svědkem toho byl i jejich syn, navíc otec synovi nadával, že je špinavý a smrdí poté, co ho matka vykoupala. Pokud se chtěl syn podívat na pohádku v televizi, Jana musela Miroslava na kolenu prosit,

aby pokoj otevřel. Jana několikrát volala policii, avšak situace byla policisty řešena na místě domluvou. Miroslav otevřel dveře bytu, ale za zády policistů se Janě vysmíval, že je i tak zamkne. Pokud Jana podala trestní oznámení, bylo vždy řešeno jako přestupek. V prosinci 2003 se Janě zdála situace už neřešitelná, cítila se bezmocná, a to i proto, že měla dojem, že manželovi se podařilo na svoji stranu zmanipulovat sociální pracovníce na úřadě.

Jana začala pravidelně navštěvovat naše centrum, u soudu podala návrh na zákaz vstupu manžela do bytu, pomohli jsme jí sepsat i trestní oznámení, které podala přímo na okresní prokuraturu. Manžel je momentálně obžalovaný z trestného činu týrání blízké a svěřené osoby, čeká se na projednávání, rok a půl žije Jana s Jakubem v jejich společném bytě (manžel dostal ze soudu zákaz vstupu do bytu), probíhá majetko-právní vypořádání. Zpočátku Jakub otce úplně odmítal, časem po odeznění negativní vzpomínky, se začal na otce ptát a tak jsme Janě doporučili dítě otci dávat tak, jak je určeno v rozsudku o styku otce s dítětem. Taktéž jsme se zkontaktovali s otcem, kterému jsme nabídli společné setkání se synem a Janou, aby měl Jakub zážitek „normálních“ setkání otce s matkou a nemusel z nich mít obavy. Více jak půl roku jsme společně pracovali na znovu vybudování vztahu otec – syn a využívali jsem při tom modifikovanou formu fliální terapie. Otec na takováto setkání přistoupil z našeho pohledu i z toho důvodu, že před všemi zainteresovanými institucemi potřeboval vypadat jako nevinný a poukazuje na to, že ex-manželka si vše vymyslela (důkazy proti němu jsou však jednoznačné). Přebírání dítěte se momentálně realizuje na neutrální půdě většinou za přítomnosti třetí osoby a tak mezi matkou a otcem vznikají konflikty jen minimálně. Matka dochází na setkání svépomocné skupiny, se synem nadále navštěvuje psychologku. Janin psychický stav se postupně stabilizoval, je možno konstatovat, že je z ní sebevědomá mladá žena, která dokáže vzniklé problémy řešit sama, z prožívání postupně ustoupily depresivní obsahy. Stabilizace Jakubova psychického stavu postupuje pomaleji, ale je znatelný ústup agresivních projevů, strach navázaný na otce téměř úplně vymizel.

Případ Jany je téměř učebnicovým případem týrané ženy. Ve velké většině případů k nám ženy – klientky přicházejí až tehdy, když násilí překročilo jisté hranice (každá má však hranici jinak posunutou, závisí to na tom, jak dlouho žije v násilnickém vztahu, na ekonomické situaci rodiny, na podpoře příbuzných a okolí, na tom, zda má děti, ale i na osobnosti samotné ženy). Mnohdy se stává, že ženy po příchodu do našeho centra říkají, že se

k nám objednaly už před půl rokem, ale potom se situace v domácnosti na nějaký čas uklidnila, a tak nakonec nepřišly, neboť doufaly, že to tak zůstane navždy. Z kabelky vytáhnou pomačkaný leták, který si vzaly před rokem v ambulanci obvodní lékařky a od té doby ho u sebe nosí. Mnoho žen při prvním kontaktu uvádí, že se cítí bezmocné, že si myslí, že neexistuje řešení jejich situace, cítí se jakoby „zatlačené do kouta“ výhrůžkami partnera, který vyhrožoval mnohdy zabitím anebo ublížením na zdraví v případě, že se obrátí na policii. Častokrát jsou i znechucené přístupem policie a sociálních úřadů, u kterých hledaly pomoc. Na tomto místě musíme poznamenat, že vnímáme ze strany policie i sociálních úřadů posun v profesionalitě přístupu k týrané ženě. Méně se setkáváme s konstatováním ženy, že jí policisté řekli, že rodinné problémy si má vyřešit sama, anebo se jí vysmívali. Taktéž máme tu zkušenost, že z pohledu některých sociálních pracovníků v minulosti týranou ženou nemohla být žena, která bydlela v pěkném domě a dobře se oblékala. Postupně díky kampaním a medializaci přestávají odborníci žít ve světech mýtů o domácím násilí.

Ze zpětných vazeb, které dostáváme od klientek s odstupem času, se jako nejdůležitější faktor při prvním kontaktu s týranou ženou jeví osobní přístup, v kterém ženu akceptujeme s jejím problémem takovou jaká je, poskytujeme jí bezpečný prostor a vlastní zájem. Opačně působí věty, se kterými se často setkávají – např. „Vždyť s ním přece zůstáváte, vždyť se rozved'te, proč se necháte tak otloukat, sbalte si kufry a odejděte“ anebo „Vždyť já jsem ti povídala, že se za něj nemáš vdávat“. Takovéto, možná ne špatně míněné rady působí kontraproduktivně. Ten, kdo domácí násilí nezažil anebo nerozumí jeho podstatě, neví, jak těžké je sbalit si kufr a odejít pryč. Pokud nejde o akutní stav, kdy žena potřebuje po fyzickém útoku okamžitou izolaci od partnera, je nevyhnutné poskytnout týrané ženě dostatek prostoru pro její rozhodnutí. Naší úlohou je dát jí psychologickou podporu, informovat ji o možných právních krocích, které může podniknout, dát jí úplné informace – nehovořit tedy jen o výhodách, kterých může dosáhnout, ale i o rizicích. Do ničeho nemůžeme ženu nutit. Máme zkušenost, že až po tom, co získáme důvěru ženy a podaří se nám s ní navázat vztah, přicházejí její první rozhodnutí (pokud nepřijde přímo s tím, že musí něco udělat).

Pokud žena udělá druhý krok (prvním krokem bylo to, že nás vyhledala) a rozhodne se pro některé z řešení, doprovázíme ji tímto nelehkým obdobím.

V roce 2001 byla ve Slovenské republice přijata nová legislativa proti domácímu násilí, která zasahuje do trestního, správního i občanského práva. Nejdůležitějšími změnami v praxi nejvíce využívanými jsou následující:

- Definování trestného činu týrání blízké a svěřené osoby (§ 215 T. Z.), který kromě fyzického násilí jasně definuje i psychické násilí. Dosud případy domácího násilí byly zahrnuty jen pod ublížení na zdraví, které však vyžadovalo vícedenní pracovní neschopnost, aby mohlo být považováno za trestný čin, anebo bylo domácí násilí řešeno jako násilí proti skupině a jednotlivci, většinou však bylo hodnoceno jako přestupek. Důležité je i to, že v současnosti je týrání blízké a svěřené osoby považováno za závažný trestný čin a mnoho podezřelých je trestně stíhaných během vyšetřování ve vazbě. Po podání trestního oznámení za týrání není možné takovéto oznámení vzít zpět a policie musí jednat (tato úprava byla přijata s ohledem na psychologii oběti, přičemž mnohokrát oběť ve vyhrocených situacích podala na agresora trestní oznámení, ale následně, když jí vyhrožoval, anebo naopak sliboval, že se to už nestane, oběť pod tlakem toto oznámení stáhla a policie nemohla dále vyšetřovat).

- Možnost předběžným opatřením zakázat osobě podezřelé z násilí vůči blízké osobě vstupovat do bytu, přičemž v těchto případech soudy jednají do jednoho měsíce. Tuto možnost jsme využili i v případě paní Jany a je řešením přinejmenším v případech, kdy ženy s dětmi neměly kam odejít a musely bydlet v krizových centrech. Vyhlička na soudní dořešení jejich bydlení byla často problémem i na více let. Takto se výrazným způsobem zkracuje i doba pobytu žen s dětmi mimo původní domov. Není tedy již pravidlem, že z prostředí domácího násilí utíkají ženy s dětmi, ale častěji se stává, že odejít musí agresor, což je mnohem spravedlivější.

- Při výsleších nezletilých dětí musí být přítomen odborník (psycholog anebo jiný profesionál) a současně musí být nahrány na video, aby se předešlo vícenásobnému výslechu dětí a tím jejich sekundární traumatizaci.

Zmíněné legislativní úpravy pomáhají při praktickém řešení případů domácího násilí. Domácí násilí je posuzováno z trestně-právního aspektu mnohem přísněji, právní úprava se staví na stranu oběti. Skutečnost, že mnoho pachatelů domácího násilí je po dobu trestního stíhání ve vazbě, však sebou přineslo nový psychologický problém. V případě, že je pachatel ve vazbě vznikají u velkého procenta žen pocity viny, že jejich partner je ve vězení kvůli nim,

že ony můžou za to, že z otce jejich dětí se stal vězeň. Samozřejmě významným faktorem je i otázka, kterou si ženy i děti kladou – co na to poví okolí? V takovýchto případech musíme být připraveni poskytnout klientce co nejdříve psychologickou pomoc. Je potřebné poskytnout dostatečný prostor pro ventilaci emocí, ale současně zdůrazňovat, že domácí násilí je trestným činem stejně jako krádež nebo napadení někoho na ulici, a za každý takovýto čin je nevyhnutné nést odpovědnost.

Setkali jsme se však i s několika případy, kdy se ženám i dětem po tom, co byl otec vzat do vazby, ulevilo a samotné děti říkaly, že je to spravedlivé. Vyjadřujeme spokojenost nad tím, že společnost se přijetím nové legislativy postavila proti násilí v rodinách, avšak je zřejmé, že řešením pro rodinu není agresora „zavřít“ do vězení, a proto předpokládáme, že by mohl vzniknout institut alternativního trestu pro agresory. Do budoucna máme ambici vytvořit specializovaný program pro agresory, který by mohl sloužit jako alternativní trest, což v konečném důsledku rodinám postiženým násilím může mnohem více pomoci.

V současnosti s agresory pracujeme zejména individuálně. V případech, že ženy vyjadřují naději, že by se mohl jejich partner změnit, a mají zájem, nabízíme jim možnost pozvat partnera k nám do centra a nabídnout pomoc v řešení vážné rodinné situace. V jiném případě partneri klientek – agresori přicházejí k nám do centra poté, co se na policii anebo soudě dozvědí, že jejich partnerka nebo děti jsou našimi klienty. Tehdy nám většinou přicházejí vysvětlovat, že „jejich žena si na ně vše vymyslela, že oni jsou v pořádku, že mají omluvu v tom smyslu, že manželka je provokovala, anebo že při té manželčině hysterii jim „praskly nervy“. Avšak proč jim praskly nervy 3-krát týdně vysvětlit nedokážou. Psychické týrání, které popisuje žena, často přiznávají, ale v minimálním počtu případů ho považují za ubližování ženě – podle většiny jde o projev lásky (např. pokud žena neplní příkazy, chybí z její strany láska) nebo o projev ženiny hlouposti či schválnosti (pokud např. žena nepoužívala nainstalovaný systém světel podle rozpisu, který určil manžel). V případech, kdy muži chodí vysvětlovat, že skutečnost je úplně jiná než uvedla jejich partnerka nebo děti, je malá šance na spolupráci. Ve většině případů si na nás jen vybijí svoji zlost. První případy individuální práce s agresorem, případně párové terapie s manželou máme za sebou. Zkušeností máme však málo na to, abychom mohli naše poznatky zevšeobecňovat.

Při kontaktu s mužem – agresorem se nám osvědčilo, když s ním pracuje muž psycholog, ženu – odborníci jen málokdy jsou agresoři schopní vnímat jako skutečného profesionála (zjednodušeně žena jim přeci nebude povídat, co mají nebo nemají dělat).

V úvodu textu uvádíme, že zpočátku jsme orientovali naši pozornost na pomoc týraným ženám. Dospěli jsme však k závěru, že poskytovat pomoc jen ženám a jejich děti odkazovat na jiné instituce (dětské psychologické poradny) nemá smysl a že je vhodné i kvůli navázání důvěry poskytovat pomoc „pod jednou střechou“. Otázka výchovy dětí je pro ženy jedním z klíčových problémů. Není ojedinělé, že pokud se situace v rodině uklidní, otec – tyran je oddělen od matky s dětmi, tak se z dětí, které dosud byly tiché, poslušné a zakřiknuté, stávají nezbedníci, které ještě mnohdy psychicky labilní matka nezvládá. To, že se po stabilizaci rodinné atmosféry u dětí dostává na povrch agresivita je však pochopitelné – dlouho si nemohli jakýkoli nesouhlas před otcem dovolit a teď konečně je to možné. Proto matky i děti potřebují v tomto směru odbornou pomoc. U menších dětí se osvědčuje filiální terapie, která kromě prostoru k posílení či zkvalitnění vztahu rodiče s dítětem nabízí rodiči prostor pro trénink svých rodičovských dovedností a dítěti prostor pro zdravé prosazování se a učení se zodpovědnosti. Jedna matka se po absolvování tohoto druhu terapie dokonce vyjádřila, že konečně ví, co to znamená hrát si s dítětem.

V textu jsme se věnovali popisu práce v Centru Naděj pro tiché oběti domácího násilí, poskytl jsem soubor našich zkušeností a otázek. Celostní přístup k rodině tak, jak jsme ho načrtli, vnímáme jako efektivní způsob práce s rodinou ohroženou domácím násilím.